

2|2016

FORUM

FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI | FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

Policy Paper

POLITIČKA PARTICIPACIJA NACIONALNIH MANJINA: IZBORI 2016

POLITIČKA PARTICIPACIJA
NACIONALNIH MANJINA:
IZBORI 2016



Beograd, avgust 2016.

Politička participacija nacionalnih manjina: izbori 2016

Beograd, avgust 2016. godine



FORUM ZA ETNIČKE ODNOSI
FORUM FOR ETHNIC RELATIONS

Kraljice Natalije 45/VII
11000 Beograd, Srbija
+381 11 36 20 804
forumbgd@gmail.com • www.fer.org.rs

Publikacija
**“Politička participacija nacionalnih manjina:
izbori 2016. godine” nastala je kao rezultat aktivnosti na projektu
„Nacionalne manjine i izborne kampanje na izborima 2016. godine”**

Projekat je podržala Fondacija za otvoreno društvo, Srbija.

**Stavovi izneseni u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora
i nužno ne izražavaju stavove donatora.**

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

323.1

FORUM / glavni urednik Nenad Đurđević. -
God. 3, br. 2 (2013)- . - Beograd : Forum
za etničke odnose, 2013- (Beograd : Dosije
studio). - 30 cm

Povremeno. - Preuzima numeraciju engl. izd.
- Ima izdanje na drugom jeziku: Forum - Forum
for Ethnic Relations = ISSN 1451-6357
ISSN 2335-0490 = Forum (Forum za etničke
odnose)
COBISS.SR-ID 207523340

FORUM

Godina 6, broj 2

Izdavač

Forum za etničke odnose, Beograd

Glavni urednik

Nenad Đurđević

Lektura

Štrikla

Prelom

Atelje, Beograd

Štampa

Dosije studio d.o.o., Beograd

Izlazi periodično

Sadržaj

Uvodne napomene.....	5
1. Modeli političke participacije nacionalnih manjina	9
2. Učešće pripadnika nacionalnih manjina u političkom životu i odlučivanju u Republici Srbiji.....	15
3. Političke stranke nacionalnih manjina kao učesnici vanrednih parlamentarnih izbora 2016. godine	23
4. Analiza izbornih kampanja političkih stranaka nacionalnih manjina.....	29
5. Rezultati parlamentarnih izbora	37
6. Uočeni problemi: kako ih otkloniti.....	39
Dodatak.....	45
Literatura	51

Uvodne napomene

Ova analiza je rezultat rada na projektu „Nacionalne manjine i izborne kampanje na izborima 2016. godine” (u daljem tekstu: Projekat), koji je, uz podršku Fonda za otvoreno društvo, ostvario istraživački tim Foruma za etničke odnose, u periodu od 25. marta do 21. aprila 2016. godine.

Istraživanje, praćenje kampanja i samog glasanja, kao i izradu analize sačinio je tim saradnika Foruma za etničke odnose u sledećem sastavu:

- izrada metodološkog okvira istraživanja Zoran Gavrilović
- obrada podataka Željko Rakovac i Marija Krstić Draško
- urednici Marija Krstić Draško i Nenad Đurđević
- autori teksta dr Dušan Janjić i Ksenija Marković

Tim je činilo i trinaest posmatrača na terenu: Aleksandra Đurić Milovanović, Aljban Aljilji, Amela Bajrović, Branislav Terzić, Čaba Presburger, Egzon Ljakna, Elvis Murić, Ermal Redžepi, Jelena Šijački, Saldin Vučelj, Virag Đurković, Vladimira Dorčova-Valtnerova i Zoran Andrejić.¹

Projekat je realizovan na teritoriji Republike Srbije, a tim posmatrača na lokalnu činilo je pet posmatrača zaduženih za praćenje kampanje na teritoriji Vojvodine, tri posmatrača na teritoriji Sandžaka, tri posmatrača na jugu Srbije, i dva posmatrača na istoku Srbije. Zapravo, posmatrači su raspoređeni tako da obuhvate sve nacionalne manjine koje su predmet istraživanja i prate lokalne medije preko kojih se informišu date nacionalne manjine. Pored toga, posmatrači su bili zaduženi da prate i javni servis, nacionalne/komercijalne medije, kao i aktivnosti na internetu koji se odnose na predmet istraživanja.

¹ Kriterijum za izbor posmatrača je, pre svega, bilo znanje maternjeg jezika date nacionalne manjine koja se prati, kao i dobra upućenost u političku situaciju u Srbiji, a pogotovo upućenost u političku dinamiku lokalne sredine koja je praćena.

Forum za etničke odnose je organizovao i sproveo dvodnevnu obuku za posmatrače na terenu, koja je održana 23. i 24. marta 2016. godine u Beogradu.²

Polazna pretpostavka Projekta je bila da političke stranke nacionalnih manjina imaju veoma važnu ulogu u političkom predstavljanju nacionalnih manjina u javnom životu i u institucijama, te na vanrednim izborima za Narodnu skupštinu Republike Srbije i redovnim izborima za Skupštinu AP Vojvodine, kao i na lokalnim izborima, koji su održani 24. aprila 2016. godine. Takođe, postojanje značajnog broja registrovanih političkih stranaka kao stranaka nacionalnih manjina je pokazatelj koji nalaže da se istraživanjima proveriti koliko je u Srbiji snažan trend mobilisanja birača po nacionalnoj, odnosno etnonacionalnoj liniji. Posebnu pažnju zahteva pitanje u kojoj meri i na koji način se političke stranke nacionalnih manjina, kao i multietničke stranke, bave položajem nacionalnih manjina i kako zastupaju interese pripadnika nacionalnih manjina, kao i koliko u svoje članstvo i aktivnosti uključuju pripadnike nacionalnih manjina.

Analiza se posebno bavila pitanjem poruka koje su prenosile političke stranke nacionalnih manjina, multinacionalne stranke i grupe građana koje su učestvovala u izborima, a pogotovo razmatranjem da li ovi stavovi i ukupna kampanja podržavaju proces integracije pripadnika nacionalnih manjina u društvo i javni i politički život Republike Srbije; odnosno, da li su predstavnici nacionalnih manjina isključivo usmereni na „manjinska pitanja“ ili su (i koliko) otvoreni i za teme opšteg značaja, poput ekonomskog razvoja, korupcije, regionalne saradnje, obrazovne, zdravstvene i socijalne politike i sl.

Projekat je imao za cilj analizu aktivnosti političkih partija, njihovih kampanja, izbornih programa (teme, prioriteta, zahtevi), javnih nastupa i izjava u medijima i, na kraju, i rezultata koje su postigli na izborima sa posebnim osvrtom na manjinske partije. Analiza se posebno bavila sagledavanjem glavnih problema i zahteva koje formulišu manjinske partije, kako onih iz domena manjinske politike, relevantnih pre svega za političke stranke datih nacionalnih manjina, tako i tema od opštijeg, etničkog i društvenog interesa.

Analiza je posebno usredsređena na sadržaj i diskurs kampanja sledećih političkih aktera: političkih stranaka nacionalnih manjina na parlamentarnim

2 Tokom obuke posmatrači su se upoznali sa metodom rada, predmetom njihove analize, kao i obavezama koje treba da ispune tokom trajanja projekta. Svakom od posmatrača dodeljene su političke stranke koje treba da prati, kao i mediji putem kojih će „loviti“ izjave aktera koje prati. Jedna od njihovih obaveza je bila popunjavanje tabele na dnevnom nivou (tzv. dnevni izveštaj), u koje su posmatrači upisivali na kojem mediju su registrovali izjavu datog aktera, kojeg dana, koji akter je bio u pitanju, o čemu je pričao, da li je navodio neki problem, nudio rešenja ili davao obećanja i kakva. Druga obaveza posmatrača bila je pisanje nedeljnih izveštaja u kojima su oni navodili svoje utiske o kampanji na nedeljnom nivou, odgovarajući na prethodno zadana pitanja otvorenog tipa koja je formulisao metodolog, dok je treća obaveza bila pisanje finalnih izveštaja u kojima su posmatrači sumirali svoje utiske nakon mesec dana praćenja predizborne kampanje političkih partija nacionalnih manjina. Nedeljne i finalne izveštaje je potom interpretirao i obradio redaktor.

i pokrajinskim izborima; multinacionalnih političkih stranaka koje uključuju i pripadnike nacionalnih manjina.

U radu na ostvarivanju Projekta preuzete su sledeće aktivnosti: praćenje predizborne kampanje političkih stranaka nacionalnih manjina tokom republičkih, pokrajinskih i lokalnih izbora - koji su svi održani istog dana, 24. aprila 2016. godine - na dnevnom nivou, pisanje dnevnih, nedeljnih i finalnih izveštaja o predizbornim aktivnostima stranaka nacionalnih manjina, kao i kvantitativna i kvalitativna analiza sadržaja izjava političara.

Praćenje izbornih kampanja oslanjalo se na kvalitativne metode, pre svega na analizu sadržaja i diskursa, i to onih sadržanih u programima političkih stranaka, tekstovima u elektronskim i štampanim medijima koji izveštavaju o izbornim kampanjama, diskursima na značajnijim političkim događajima, izjavama istaknutih članova posmatranih političkih stranaka u zvaničnim medijima i na društvenim mrežama. Uz to, analiza je uključila i nalaze sadržane u izveštajima o posmatranju kampanja koje su podnosili posmatrači sa terena.

Posmatranje predizborne kampanje političkih stranaka nacionalnih manjina se sprovodilo od 25. marta do 21. aprila 2016, kada je počela izborna tišina.

1. Modeli političke participacije nacionalnih manjina

Politička participacija nacionalnih manjina podrazumeva učešće nacionalnih manjina u organima vlasti i organima javne uprave i može se tumačiti na dva načina: iz ugla prava nacionalnih manjina i iz ugla demokratske i institucionalne stabilnosti (Bieber, 2011: 6). Fenomen političke participacije i integracije na Zapadnom Balkanu se može posmatrati upravo iz ovog drugog ugla. Naime, osiguravanje političke participacije nacionalnih manjina na ovim prostorima je neophodno da bi se postigla demokratska stabilnost unutar svake države, kao i na nivou regiona. Ne samo zato što su etnički sukobi na ovim prostorima prerasli u ratne sukobe već i iz razloga što se ovim mehanizmom podstiče ukupan proces demokratizacije društva.

Postojanje bilo kakve grupe ljudi koja je isključena iz političkog i društvenog života predstavlja veliku opasnost po stabilnost društva, jer ugrožava ideju društvene pravde i jednakosti. Nejednakosti u političkom predstavljanju i participaciji se mogu razumeti kao rezultat socioekonomskih nejednakosti (*Bloemraad i Schönwälder, 2013: 568*) ili kao rezultat namernog ignorisanja ili poricanja prava određenim etničkim grupama, a najčešće je nejednakost rezultat sinergijskog delovanja oba uzroka. Stoga je uključivanje ovih grupa u političke procese neophodno kako se ne bi narušila društvena stabilnost i kako bi se zadovoljio princip etnokulturalne pravde (*Kimlika, 2002:36*). Nacionalne manjine mogu biti isključene iz celokupnog političkog sistema ukoliko ne postoje specijalne mere koje će obezbeđivati njihovu političku

participaciju. Mogućnost participacije nacionalne manjine još je dodatno ograničena u društvima u kojima se politička mobilizacija još uvek odvija duž etničkih i nacionalnih rasepa (*Bieber, 2011:7*). S druge strane, mehanizmi i institucije koje podrazumeva klasična liberalna teorija demokratije bez prisustva manjina ne mogu doprineti izgradnji stabilnog demokratskog sistema u podeljenim, tj. heterogenim društvima (*Lijphart, 1977: 38*). Zato se u heterogenim društvima primenjuje neki model afirmativnih mera koje imaju za cilj da olakšaju manjinama predstavljanje u organima vlasti i u javnom životu generalno. Političko predstavljanje nacionalnih manjina je posebno važno za društva koja su podeljena duž etničkih rasepa i koja još uvek nemaju konsolidovane političke institucije, jer isključivanje nacionalnih manjina može dovesti u pitanje legitimnost političkih institucija i ugroziti poredak i stabilnost društva.

Pravo na političko predstavljanje spada u korpus kolektivnih prava nacionalnih manjina. Kolektivna prava su se prvo vezivala za oblast kulturne autonomije, a tokom devedesetih godina se sve više prihvata ideja da se politička prava mogu izvoditi iz grupnih razlika i razvija se teorija grupnog predstavljanja. Zagovornici teorije grupnog predstavljanja kritikuju koncept etnokulturalne neutralnosti liberalne države i polaze od teze da su pojedine društvene grupe (migranti, nacionalne manjine, žene) isključene iz društvenih i političkih procesa po sličnim osnovama, tj. na osnovu apstraktnih karakteristika identiteta poput etniciteta i pola.

Analiza političke i pravne prakse ukazuje da su se države opredelile za priznavanje kolektivnih prava najčešće iz dva razloga: prvi razlog je da se spreči rizik od secesije ili građanskog rata i na taj način očuvaju stabilnost i teritorijalni integritet države; drugi razlog je odgovor na pritiske narastajućih identitetskih društvenih pokreta i njihove zahteve za priznavanjem kulturnog diverziteta društva. Tako da pravo na političko predstavljanje neke grupe nije više samo pitanje opstanka države i očuvanja stabilnosti društva, već postaje pitanje demokratskog legitimiteta i društvene pravde (*Mall, 2004: 440*).

Ne samo zato što su u nedavnoj prošlosti etnički sukobi na prostorima bivše Jugoslavije prerasli u ratne sukobe, već i zbog toga što se ovim mehanizmom podstiče ukupan proces demokratizacije društva i svake države pojedinačno. Potencijalna opasnost za svako društvo jeste postojanje određene grupe koja je isključena iz političkog ili, u gorep slučaju, društvenog života. To je posebno opasnost u primeru nacionalne manjine - ne samo zbog toga što se sporovi lako mogu „etničkovati” i preneti u domen međuetničkih odnosa, gde ne mogu biti rešeni, već i zato što mogu postati međudržavni, s obzirom na to da većina nacionalnih manjina ima svoju „matičnu državu”, kao i na to da pripadnici nacionalnih manjina često žive teritorijalno koncentrisani uz državne granice. Uzimajući u obzir da su nacionalne manjine disperzirani delovi nacija, u čitavom regionu, sukobi povodom nacionalnih manjina mogu se razviti i regionalne sukobe.

U načelu, političko predstavljanje nacionalnih manjina se može postići primenom pet različitih modela:

1. Prvi oblik podrazumeva postojanje manjinskih udruženja ili saveza koji imaju formalnu ulogu u reprezentaciji nacionalnih manjina. Prednost ovakvog pristupa je u tome što može dovesti do depolitizacije, odnosno oslobođenja od kontrole i monopola političkih stranaka ili pojedinih političkih interesnih grupa te i do donošenja odluka od opšteg značaja za datu nacionalnu manjinu. Ovaj model može dovesti do isključivanja iz političkog odlučivanja onih manjina koje nisu organizovane preko udruženja ili saveza. Ovaj model sam po sebi ne vodi do političke jednakosti manjine i većine jer u njemu ne postoji primena afirmativnih mera koje bi omogućile da manjine same biraju svoje zastupnike u organima zakonodavne ili izvršne vlasti.
2. Drugi model podrazumeva postojanje institucija koje su zvanični zastupnici interesa nacionalnih manjina. Takve institucije su npr. nacionalni saveti nacionalnih manjina koji se najčešće bave pitanjima kulturne autonomije. Kad ovakvog modela najveći problem je u tome na koji se način biraju njihovi članovi. To mogu biti direktni ili posredni izbori. Zatim, postavlja se i pitanje ko ima pravo da glasa i da li će ova tela biti monopolisana od strane političkih stranaka i tako isključiti druge zainteresovane da učestvuju u radu te institucije.
3. Treći model predstavlja predstavljanje interesa nacionalnih manjina kroz postojeće „građanske“, višetničke stranke, koje primarno ne zastupaju samo interese pojedinih nacionalnih manjina. Ovaj način reprezentacije omogućava najveći stepen inkluzivnosti jer omogućuje savladavanje etničkih razlika. Njegova mana je u tome što je primena takvog oblika pokazala da se ove partije najčešće samo deklarativno zalažu za prava nacionalnih manjina, što konačno vodi ignorisanju interesa nacionalnih manjina, koji postaju predmet različitih političkih kalkulacija i manipulacija.
4. Četvrti model podrazumeva postojanje političkih stranaka nacionalnih manjina, to su zapravo etnonacionalne stranke koje primarno zastupaju interese jedne određene nacionalne zajednice. One se predstavljaju i obraćaju pre svega biračima koji su njihovi sunarodnici (*Horowitz, 2000: 291*). U načelu, putem ovih političkih stranaka nacionalne manjine učestvuju u vlasti i utiču na proces donošenja odluka.
5. Petu mogućnost pruža sistem rezervisanih mesta u parlamentu. To je jedna od mera afirmativne akcije koja ima za cilj da etničkim grupama, čiji je status utvrđen zakonom, garantuje određen broj mesta u zakonodavnom telu, a ponekad i u organima izvršne vlasti. Ovaj mehanizam se najčešće upotrebljava da bi se održao mir među etničkim grupama ali i da bi se ograničila autonomija nacionalnih manjina (*Bird, 2003: 3*).

Rezervisana mesta u parlamentu su najčešće uvodile „nove demokratije“ i to zemlje bivšeg komunističkog bloka, koje su se opredelile za taj mehanizam kako bi obezbedile političku integraciju nacionalnih manjina. U Hrvatskoj, Sloveniji, Rumuniji i Crnoj Gori je rešavanje političke integracije nacionalnih manjina bilo uslovljeno procesom evrointegracija. Ovaj sistem se u praksi pokazao kao dobro rešenje za manje brojne etničke zajednice koje nemaju dovoljno resursa i kapaciteta da stvore jaku stranačku mašineriju.

Sama mogućnost političke participacije nacionalne manjine nije sama po sebi garantovana. U praksi, takozvane velike koalicije se obezbeđuju nagodbama vođa, a ne usaglašavanjem interesa. S toga su interesi na kojima se postiže nagodba češće stranački, grupni, porodični ili lični, nego interesi manjinske i većinske zajednice. To pak predstavlja ozbiljan nedostatak legitimnosti i efektivnosti saradnje većine i manjine posredstvom „političkih vođa“.

Proces političke predstavljenosti nacionalnih manjina u institucijama političkog odlučivanja i vršenja javnih ovlašćenja institucionalizacije tumači se na dva suprotstavljena načina: prvo tumačenje ističe da uključivanje nacionalnih manjina u politički proces, odnosno u institucionalno delovanje predstavlja oblik pacifikacije političke snage i uticaja nacionalnih manjina; i drugo tumačenje insistira da je učešće nacionalnih manjina pitanje legitimiteta delovanja institucija.

Manjinska politika jedne države merena političkim učešćem i predstavljenošću pripadnika nacionalnih manjina, odnosno nacionalnih manjina u političkom životu, u odlučivanju i vršenju političke vlasti, može biti demokratska ili nedemokratska. Integrativna manjinska politika je samo jedan od segmenata demokratizacije, odnosno demokratske manjinske politike. Pri tome, ona nije samo u rukama političke elite većine ili vlasti, mada je uloga političkih lidera izuzetno važna. Nema demokratske manjinske politike ako u njoj nema aktivne participacije lidera nacionalnih manjina. Oni moraju imati strategiju nastupa i zahteva vezanih za zalaganje za odbranu svojih prava. Važno je da unutar nacionalnih manjina postoji demokratska legitimacija njihovih predstavnika (lidera), ali i mehanizmi ograničavanja svake vrste samovolje. Isto tako, predstavnici manjina bi trebalo da imaju mogućnost da učestvuju u procesu donošenja političkih odluka na svim nivoima, prvenstveno onih koje se odnose na nacionalne manjine (*Janjić, 2005*).

Manjinski lideri moraju valjano i pravovremeno svoje zahteve predstaviti široj javnosti i nadležnim organima. Lideri bi takođe trebalo da uklope svoje specifične zahteve u okvir konteksta „šire zajednice“ i građenja klime međuetničkog poverenja.

Za uspostavljanje demokratske manjinske politike, kakva se danas zagovara u Srbiji, posebno je važno to što je većina manjinskih lidera i organizacija, uključujući i manjinske političke partije, bila deo opozicije i aktivna u uklanjanju

SPS-a i Slobodana Miloševića sa vlasti 2000. godine. Takođe, predstavnici manjina, posebno mađarske i bošnjačke, učestvovali su u organima vlasti na najvišim položajima i imali su neposredan uticaj na kreiranje i primenu manjinske politike. To pojačava i odgovornost manjinskih lidera za uspostavljanje demokratske manjinske politike.

Učešće u javnom i političkom životu je omogućilo jačanje manjinske (posebno albanske, bošnjačke, mađarske i romske) političke i intelektualne elite, i uticalo da ona sa državom izgradi brojne nacionalne organizacije, pre svega političke stranke, obrazovne i kulturne institucije. U Novom Pazaru je uspostavljen politički, intelektualni i kulturni centar Bošnjaka. U svakodnevnom životu odvija se homogenizacija bošnjačke zajednice, što se inače zbiva i sa drugim nacionalnim zajednicama, kako sa srpskom tako i sa zajednicama nacionalnih manjina.

S napredovanjem procesa demokratizacije i političkog pluralizma u Republici Srbiji, nacionalne manjine su, preko svojih nacionalnih političkih stranaka, počele efikasnije da ostvaruju svoje učešće u kulturnom, socijalnom, ekonomskom životu i javnim poslovima.

2. Učešće pripadnika nacionalnih manjina u političkom životu i odlučivanju u Republici Srbiji

Prema rezultatima popisa iz 2011. godine, u Republici Srbiji živi preko dvadeset etničkih zajednica. Srbi su većinska nacionalna zajednica u Republici Srbiji sa udelom od 83,32% u ukupnom stanovništvu. Pored Srba, samo još tri etničke zajednice učestvuju u ukupnom stanovništvu sa više od 1%, i to: Mađari (3,53%), Romi (2,05%) i Bošnjaci (2,02%), uz napomenu da je albanska nacionalna manjina bojkotovala popis. Pored ove četiri, registrovano je još 16 etničkih zajednica čiji je broj pripadnika iznad 2.000 stanovnika. To su: Hrvati, Slovaci, Crnogorci, Vlasi, Rumuni, Jugosloveni, Makedonci, Muslimani, Bugari, Bunjevci, Rusini, Goranci, Ukrajinci, Nemci, Slovenci, Rusi. Pored pobrojanih etničkih zajednica u kategoriju *ostali* su ubrojani i Česi, Aškalije, Egipćani, Jevreji, odnosno etničke grupe čiji je broj pripadnika manji od 2.000 (*Popisna knjiga Republičkog zavoda za statistiku, Nacionalna pripadnost - podaci po gradovima i opštinama, str. 15, na: (<http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf>)*

Najveći broj etničkih zajednica živi na teritoriji AP Vojvodine, a najbrojniji među njima su Mađari (13% ukupnog stanovništva AP Vojvodine), zatim Slovaci (2,60% ukupnog stanovništva AP Vojvodine), Hrvati (2,43% ukupnog stanovništva AP Vojvodine) i Romi (2,19% ukupnog stanovništva AP Vojvodine).

Bošnjačka nacionalna manjina je skoncentrisana u regionu Šumadije i Zapadne Srbije (7,02% ukupnog stanovništva regiona Šumadije i Zapadne Srbije), odnosno Raškog i Zlatiborskog okruga. Pored Bošnjaka ovaj region naseljavaju i Romi (1,02%), Muslimani (0,71%) i Crnogorci (0,19%). U regionu Južne i Istočne Srbije najbrojnija nacionalna manjina su Romi na jugu Srbije (3,66%), zatim Vlasi na području Istoka Srbije (2,10%). U ovom regionu su nastanjeni još i Bugari (0,99%) i Makedonci (0,23%) (*Popisna knjiga Republičkog zavoda za statistiku, na: <http://media.popis2011.stat.rs>*).

U Republici Srbiji je registrovano 108 stranaka od kojih su 63 stranke nacionalnih manjina, što čini 60% ukupnog broja registrovanih političkih partija.

U odnosu na ukupni broj pripadnika nacionalne manjine, najviše registrovanih političkih stranaka ima bošnjačka nacionalna manjina (Vidi: *Tabela 1. Odnos manjinskih političkih partija i udela nacionalnih manjina u ukupnom stanovništvu*). Njih ima ukupno 12 u ovom trenutku, a najduže postoji Sandžačka demokratska partija, osnovana 1990. godine, dok je Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka „najmlađa“ jer postoji tek nepune tri godine. Kao druge po brojnosti u registru partija izdvajaju se manjinske stranke Albanaca, Roma i Mađara, kojih je upisano po sedam, odnosno osam. Ostale etničke zajednice predstavljaju preostalih dvadeset devet političkih partija - svaku zajednicu predstavlja jedna do pet partija. Jasna je tendencija da u Republici Srbiji interese jedne nacionalne manjine zastupa po nekoliko partija. To zaoštavanje i nadmetanje oko legitimnog zastupnika određene nacionalne manjine dovodi do međusobnog sukobljavanja, što smanjuje mogućnosti samostalnog uticaja na proces političkog odlučivanja. Time se podstiče udruživanje manjinskih lidera i partija, ali i olakšavaju zloupotrebe i manipulacije interesima pripadnika nacionalnih manjina. U borbi za ovaj monopol političke stranke podstiču snažnu politizaciju i mobilizaciju svojih sledbenika. Prenaglašavanje značaja kolektivnih prava nacionalnih manjina nad individualnim pravima olakšalo je uspostavljanje monopola političkih stranaka nad nacionalnim manjinama. Ova pojava je deo opštijeg trenda koji je od Republike Srbije napravio partijsku državu.

Ovoliki broj političkih stranaka nacionalnih manjina je posledica primene afirmativne mere koja podrazumeva da je za registraciju političke stranke nacionalne manjine dovoljno 1.000 potpisa, dok je za stranke koje ne podležu primeni ove afirmativne mere potrebno deset puta više potpisa (*Zakon o političkim strankama, Službeni glasnik RS, br. 36/2009. čl. 9*).

Afirmativna mera se odnosi samo na registraciju stranaka nacionalnih manjina, ali ne i na broj potpisa potrebnih za kandidovanje liste na parlamentarnim republičkim izborima. Ovaj uslov je isti i za većinske i manjinske stranke

- potrebno je sakupiti 10.000 potpisa da bi se izborna lista kandidovala na parlamentarnim izborima. Ovo je jedan od razloga zašto se mali broj manjinskih stranaka odlučuje da samostalno izađe na izbore i zašto većina manjinskih zajednica ostane bez svojih predstavnika u parlamentu.³

Ovoliki broj stranaka nacionalnih manjina navodi na zaključak da su pripadnici nacionalnih manjina izuzetno motivisani za političko delovanje. Međutim, analiza izbornih aktivnosti (izbornih kampanja na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou) pokazuje da veliki deo registrovanih političkih partija nacionalnih manjina nije aktivan i da nemaju značajniji politički uticaj. Razlozi za njihovu slabu aktivnost su različiti: nedostatak resursa i kapaciteta, dok su neke od njih samo fiktivne kreacije političkih lidera kako bi lakše mobilisali, a često i izmanipulisali, biračko telo.

Veliki broj političkih stranaka nacionalnih manjina ukazuje na tendenciju da interese jedne nacionalne manjine zastupa po nekoliko partija.

Registrowanje i delovanje pojedinih političkih stranaka predstavlja primer zloupotrebe afirmativnih mera. Odnosno, koristi se olakšavajuća okolnost da se registruje politička stranka sa samo 1.000 potpisa, a u realnosti se ove partije uopšte i ne zalažu za prava nacionalnih manjina. Klasični primeri su Republikaanska stranka (registrovana kao stranka mađarske nacionalne manjine) ili Zelena stranka (registrovana kao stranka slovačke nacionalne manjine). Takođe, poznat je primer stranke registrovane pod imenom „Nijedan od ponuđenih odgovora“, čiji je nosilac bio Đorđe Vukadinović, urednik „Nove srpske političke misli“ i poslanik u trenutnom sazivu Narodne skupštine Srbije, izabran na listi Demokratske stranke Srbije i Dveri, koja je bila registrovana kao stranka vlaške nacionalne manjine, a u sastavu imala samo jednog pripadnika vlaške zajednice. Slično je i sa dve takozvane ruske stranke u kojima nema etničkih Rusa. Učestalost zloupotrebe ove mere afirmativne akcije ukazuje na to da je potrebno da se detaljnije zakonski reguliše ko može da osniva političke stranke nacionalnih manjina, kao i da se predvide sankcije za zloupotrebu prava nacionalnih manjina, jer se na taj način zapravo obesmišljava samo pravo na političko organizovanje u političku snagu pripadnika određene nacionalne manjine, a i smisao ove afirmativne akcije.

Istovremeno, veliki broj političkih stranaka nacionalnih manjina, kao i ukupni broj registrovanih političkih stranaka, svedoče o snažnoj političkoj mobilizaciji u Srbiji, ali i o tome da se ova mobilizacija odvija pre svega po liniji etničke

3 Od ukupno 63 registrovane manjinske stranke na poslednjim parlamentarnim izborima samo su Savez vojvođanskih Mađara (SVM), Stranka demokratske akcije Sandžaka (SDA) i Partija za demokratsko delovanje (PDD), Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka i Zelena stranka (koja je registrovana kao stranka slovačke nacionalne manjine) izašli samostalno na izbore i osvojili ukupno 10 mandata. Ako uporedimo sa rezultatima poslenjih parlamentarnih izbora iz 2014. godine, manjinske liste su osvojile jedan mandat manje, a u novom sazivu su dve nove političke stranke nacionalnih manjina (BDZ Sandžak, bošnjačka stranka i Zelena stranka, slovačka stranka). To je zbog toga što nema predstavnika vlaških i romskih političkih stranaka.

pripadnosti i solidarnosti. Ovo ukazuje i na to da je pitanje statusa nacionalnih manjina, te njihovog učešća u javnom i političkom životu, od pojačanog političkog značaja, a u središtu takve politizacije je borba za poziciju legitimnog zastupnika interesa određene nacionalne manjine.

Zainteresovanost za stranačko organizovanje proizlazi i iz toga što je u Srbiji uspostavljena partiokratija, odnosno što se pomoću stranačke pripadnosti uspostavlja monopol nad javnim resursima. To se možda ponajbolje potvrđuje praksom u kojoj politička stranka, kada dođe na vlast, doživljava pravi „bebi bum“, odnosno stotine hiljada članova menja stranačke dresove jer takozvani preletači „nemaju vremena da budu u opoziciji“. Tako je od 2012. do 2016. godine nekadašnja vladajuća i najbrojnija politička stranka pala na 18.300 članova, a nova vladajuća stranka SNS porasla na oko 300.000 članova. U slučaju nacionalnih manjina najuticajnija politička stranka se ispostavlja kao monopolista političkog života i predstavljanja nacionalne manjine. Najočitiiji primer za to su Savez vojvođanskih Mađara, SDA, SDP i BDZ Sandžaka koji kontrolišu politički život Mađara i Bosnjaka. To se ispoljava i tako što ove političke stranke kontrolišu javne ustanove i preduzeća u kojima je zaposlen najveći broj ljudi. (*Pfeifer i Šećeragić, 2009:9*).

Političke stranke imaju važnu ulogu u procesu integracije jer svojim političkim delovanjem imaju veliki uticaj na stvaranje interkulturalnog društva promovisanjem različitosti i tolerancije. Političke partije mogu zastupati primarno interese većinske zajednice, interese nacionalnih manjina i interese i manjinske i većinske zajednice. Sa početkom tranzicije ka višepartijskom parlamentarnom sistemu, početkom devedesetih, nastale su brojne političke stranke, kako one multietničke tako i one monoetničke. U slučaju Republike Srbije, političke partije su najčešće monoetničke, predstavljaju primarno ili interese većine ili interese manjine. Brojna su mišljenja da su upravo „manjinske“ političke partije jedini pravi, autentični predstavnici interesa nacionalnih manjina, te bi njima trebalo zakonom ili na drugi način priznati ekskluzivno pravo predstavljanja nacionalnih manjina. Ovakav stav izražava dominantnost etnonacionalnog pristupa politici i društvu. Sa druge strane, činjenica da su brojni pripadnici nacionalnih manjina članovi multietničkih stranaka, kao i da većina birača glasa za ove stranke, govori da nije moguće verifikovati ekskluzivni status monoetničkim strankama.

Politička participacija nacionalnih manjina, odnosno osiguravanje mehanizama za učešće u vlasti, mera je ostvarivanja prava nacionalnih manjina, ali i mera postizanja sveukupne stabilnosti društva. To je pravilo koje se potvrđuje i u Srbiji. Za Srbiju, kao i za sve države koje u svojoj nedavnoj prošlosti beleže etničke i ratne sukobe, poput onih na prostorima bivše Jugoslavije, ispunjavanje ovog uslova je nužnost. Istovremeno, ostvarivanje ovog uslova je izuzetno otežano. Dok politička participacija podstiče proces demokratizacije, dotle isključenost iz političkog ili, u još gorem slučaju, društvenog života podstiče

sukobe. Rizik je, na primer, povećan u slučaju nacionalnih manjina poput albanske, gde je etnonacionalistička mobilizacija snažna. Mada i kod Bošnjaka, Mađara, Hrvata, posebno u njihovom odnosu prema Srbima, etnonacionalna mobilizacija, kada poprimi dominantne karakteristike etnonacionalizma, lako može biti „transformisana” u domen međuetničkih sukoba. Ukoliko se ovakvi sukobi ne razreše unutar jednog državnog okvira, a imajući u vidu ulogu „matične države”, mogu pretvoriti u međudržavne sporove, koji pak mogu prerasti i u regionalne sukobe, jer su pripadnici nacionalnih zajednica disperzirani po čitavom regionu Zapadnog Balkana.

U Republici Srbiji postoje tri nivoa izbora: parlamentarni, pokrajinski i lokalni. Birači imaju priliku da biraju poslanike u Narodnoj skupštini na parlamentarnim izborima i u skupštini AP Vojvodine na pokrajinskim izborima, kao i odbornike na lokalnim izborima koji ih predstavljaju u skupštinama lokalne samouprave.

Putem političkih stranaka, ali i udruženja i pokreta građana predstavnici nacionalnih manjina se nalaze u Narodnoj skupštini Republike Srbije, ali i skupštinama AP Vojvodine i lokalnih zajednica, te i u izvršnoj vlasti. Prenaglašavanje značaja kolektivnih prava nacionalnih manjina nad individualnim pravima njihovih pripadnika je olakšalo uspostavljanje monopola političkih stranaka nad nacionalnim manjinama. Ova pojava je deo opštijeg trenda koji je od Republike Srbije napravio partijsku državu. U borbi za ovaj monopol političke stranke podstiču snažnu politizaciju i mobilizaciju svojih sledbenika. Neretko ova mobilizacija vodi u političke i fizičke sukobe među pripadnicima date nacionalne manjine. Najdrastičniji primer za ovu zakonitost predstavljali su unutarbošnjački sukobi tokom 2009. godine, koji su uzeli i ljudske žrtve i za dug period obeležili politički život Bošnjaka, i to političkom isključivošću.

Jedan od političkih i bezbednosnih izazova Sandžaka, a time Srbije i Crne Gore, pa i Zapadnog Balkana 2016. godine je taj što unutar samog Sandžaka politički i društveni život nije demokratizovan već je u čeljustima etnonacionalizama. Uz to, dosadašnje „nesoporne” vođe su delegitimizane, a da nove ideje, politike i ljudi ne mogu da probiju bedeme kojima su „vođe iz devedesetih” koristeći, političku i državnu vlast, kao i novac, zagradili javni prostor Sandžaka, pa tako i Srbije i Crne Gore. Otuda je prelomna tačka (ne)bezbednosti oko koje će se dogoditi prestrukturiranje političke, kulturne i poslovne elite, opredeljene između ideja etnonacionalizma, etničke regionalizacije i verskog ekstremizma s jedne strane i ideja, vrednosti i politika multikulturalnosti i interkonfensionalnog dijaloga i pomirenja s druge strane.

Na političku participaciju, kao i na političku predstavljenošću nacionalnih manjina, neposredan i važan uticaj ima izborni sistem koji određuje pravila igre tokom izborne utakmice (ko učestvuje u raspodeli mandata, način biranja kandidata i raspodelu mandata, pravila predizbornih i postizbornih koalicija). Izborni sistem može biti uređen po većinskom i proporcionalnom modelu u

zavisnosti od toga da li se glasa za kandidata (ličnost) ili za izbornu listu političke stranke, odnosno koalicije stranaka. Veličina izborne jedinice i izborni prag direktno utiču na to koji će izborni akteri ući u trku za osvajanje mandata i pod kojim uslovima. Dizajn izbornog sistema može uticati pozitivno i negativno na stranački sistem u zavisnosti od toga u kojoj meri doprinosi stabilnosti partijskog sistema.

Karakteristike izbornog sistema u Republici Srbiji su sledeće: proporcionalne reprezentacije sa primenom D'Ontove formule; prirodni prag za izborne liste nacionalnih manjina; bira se 250 poslanika; primena zatvorenih izbornih lista i „prirodni prag” za nacionalne manjine. Ovakav izborni sistem pogoduje manjim političkim strankama, ali i fragmentisanju političkog života, odnosno stranačkog prostora i biračkog tela.

U izborni proces i u političko odlučivanje uvedene su izvesne korekcije većinskog principa, odnosno uvedeni su elementi proporcionalnosti i pozitivne afirmacije nacionalnih manjina, kao što je npr. prirodni cenzus za stranke nacionalnih manjina. Ova promena izbornog zakona na nivou Republike favorizovala je brojnije i dobro politički organizovane nacionalne manjine poput Mađara, Bošnjaka, Albanaca, što su izbori januara 2007. godine i potvrdili. Prirodni izborni prag za sve manje brojne nacionalne manjine ostaje nedostižan zbog njihove malobrojnosti ili u slučaju Roma zbog njihove slabe političke organizovanosti (*Izveštaj, 2007a*). Zbog toga postoji potreba da se izbornim zakonodavstvom omogući i da malobrojne nacionalne manjine imaju predstavnike u Narodnoj skupštini Republike Srbije, kao i u Skupštini AP Vojvodine.

Ovakav izborni sistem pogoduje manjim političkim strankama, ali i fragmentisanju političkog života, odnosno stranačkog prostora i biračkog tela. Izborni i partijski sistem Republike Srbije omogućava nacionalnim manjinama da svoje interese zastupaju preko manjinskih političkih partija, čija je uloga od velikog značaja, kako za same pripadnike nacionalnih manjina i njihov status tako i za celokupnu političku scenu Srbije. Zakon o izboru narodnih poslanika Republike Srbije definiše političke partije nacionalnih manjina u članu 81 - „političke stranke nacionalnih manjina su sve one stranke čiji je osnovni cilj predstavljanje i zastupanje interesa nacionalne manjine i zaštita i poboljšanje prava pripadnika nacionalnih manjina, u skladu s međunarodno pravnim standardima“. Prema istom članu, Republička izborna komisija odlučuje o tome da li nosilac izborne liste ima položaj političke stranke nacionalne manjine (Zakon o izboru narodnih poslanika, *Službeni glasnik RS, br. 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 28/2011 - odluka US, 36/2011 i 104/2009 - drugi zakoni*).

U praksi su ispoljeni i brojni problemi: na primer, primena „prirodnog praga“ samo za izbore za Narodnu skupštinu Republike Srbije, a ne i za druge nivoe vlasti je u korist višebrojnih nacionalnih manjina (mađarske, bošnjačke

i albanske), ali ne i drugih nacionalnih manjina. Ovaj princip je i u funkciji održavanja političkih, grupnih i pojedinačnih monopola nad predstavljanjem nacionalne manjine, ali ne i demokratizacije odnosa unutar zajednice čime se ove stavljaju u svojevrzni „geto“. To pak, pored drugih činilaca, osnažuje trend etničke fragmentacije društva, pa samim tim i politike u Republici Srbiji.

Do danas se u stranačkom delovanju i političkom životu pokazuje demokratska neprevrelost političkih stranaka i ukupnog političkog vođstva Srbije. Još uvek većina stranaka nastala devedesetih godina prošlog veka plaća ceh za svoje nedemokratsko „začeće“. Naime, sa početkom tranzicije ka višepartijskom parlamentarnom sistemu razvoj partijske scene je bio pod uticajem „transformacije“ Saveza komunista (SK), iz koga su nastale brojne stranke, kao i do danas najuticajnija – SPS. Na ovu „transformaciju“, te i na nastanak brojnih multietničkih i monoetničkih političkih stranka, uticaj je imala tadašnja politička nomenklatura, odnosno Slobodan Milošević i tadašnje vođstvo republičkog SK, koje je kontrolisalo svu vlast u Srbiji. Taj uticaj se kretao od podrške nastanku pojedinih stranaka ili u njihovog tolerisanja, posebno ako su novonastale stranke bile ostaci ili delovi bivšeg SK (na primer, SKJ Pokret za Jugoslaviju, JUL), do aktivnog učešća u osnivanju i kontroli „antikomunističkih“ i „demokratskih“ stranaka. Operativna uloga u ovom poslu je poverena vojnoj (na primer, u „pravljenu“ brojnih „zelenih stranaka“ ili „četničkih“, „promuslimanskih“ itd. pokreta i stranaka) ili civilnoj obaveštajnoj zajednici (na primer, u „upravljanju“ demokratskim strankama ili radikalno-nacionalističkim poput Srpske radikalne stranke – SRS, čiji deo će se kasnije „transformisati“ u SNS, seljačkih, radničkih, penzionerskih itd. „stranaka“). To je uslovalo time da je od samog svog nastanka višepartijski sistem vezan za „vođe“ i njihove politike ili, kako se to kolokvijalno, kaže za „kafanske krugove“ u kojima je nastao, a ne za povezanost sa interesima posebnih slojeva društva. Ovoj „fabričkoj slabosti“ nisu umakle ni monoetničke stranke nacionalnih manjina, samo što su se kod njih brzo umešale i službe, odnosno interesi „matičnih država“. U primeru Bošnjaka, odnosno SDA, to je Turska; dok je u organizovanju stranaka vojvođanskih Mađara i Hrvata veliki uticaj Budimpešte i Zagreba. Tek od 1992. godine, tj. od raspada bivše Jugoslavije, nastaju i političke stranke koje su, barem u samom svom početku, izmicale „kontroli“, koja je, u tom slučaju, često dopunjavana korupcijom. Druga „fabrička greška“ **stranačkog života u Srbiji, pa i na čitavom Zapadnom Balkanu, jeste da se birači više vezuju za stranačke vođe nego za njihove programe i rezultate.**

Rivalitet među političkim strankama i vođama je prateća pojava višepartijskog života koja ima za negativnu posledicu to što sprečava političare da se fokusiraju na prioriteta pitanja ekonomskog razvoja. Uz to, bez partijskih veza privatne kompanije nisu pravedno tretirane na javnim tenderima. To ne samo da šteti kompanijama nego čak i više samim opštinama jer dobijaju slabiji kvalitet po većoj ceni. Dakle, novac poreskih obveznika se troši neracionalno (*Pfei-*

fer i Šećeragić, 2009: 21). To se posebno snažno ogleda na teritoriji Sandžaka u primeru Bošnjaka i sukoba dvojice bošnjačkih vođa – Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića.

Među pozitivnim dostignućima stranačkog organizovanja i učešća političkih stranaka nacionalnih manjina na izborima je jačanje njihove vidljivosti i uticaja u lokalnim zajednicama, a i na nivou AP Vojvodine i Republike Srbije. Zahvaljujući tome, predstavnici nacionalnih manjina (posebno Albanci, Bošnjaci, Mađari, Romi) učestvuju u donošenju odluka državnih organa.

Naravno, iako pravni okvir omogućava odgovarajuću zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u organima vlasti, u stvarnosti ostvarena zastupljenost još nije zadovoljavajuća, posebno u izvršnoj vlasti, upravi, pravosuđu, policiji i vojsci, kao i u vođenju javnih ustanova i preduzeća.⁴

Na izborima 2016. godine upadljivo je izostajalo učešće političkih stranaka romske nacionalne manjine. Iako su Republičkoj izbornoj komisiji podnete dve koalicione liste sa desetak romskih političkih stranaka i udruženja, obe liste su odbijene. Preciznije, jedna od njih je najpre prihvaćena da bi bila naknadno „povučena”. Posledica toga je bila da romski glasači nisu imali mogućnost da glasaju za svoju stranku, kao i to da su, u odnosu na stalnu praksu prethodnih godina, bili pojačano izloženi korupciji, odnosno raznim poklonima pa i plaćanjima za glasanje za pojedine izborne liste. Potrebno je da se unapredi krivično zakonodavstvo kako bi se jasno utvrdio poseban oblik krivičnog dela korupcije ili narušavanja ustavnog poretka, i to izazivanjem neregularnosti izbornog procesa, pa i korupcijom birača.

4 Na primer, Bošnjaci su u izrazito malom broju zastupljeni u vojsci i policiji: u Područnoj policijskoj upravi u Novom Pazaru Bošnjaci čine samo jednu četvrtinu policijskih službenika (*Izveštaj koji se podnosi na osnovu Člana 25, paragraf Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina*: 2007); Bošnjaci su neadekvatno zastupljeni i u republičkim organima, poput Vrhovnog suda, Republičkog javnog tužilaštva, u ispostavljanju republičkog Ministarstva finansija, republičkih inspekcija, javnih preduzeća i drugih ustanova (*Izveštaj koji se podnosi na osnovu člana 25, paragraf Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina*: 2007).

3. Političke stranke nacionalnih manjina kao učesnici vanrednih parlamentarnih izbora 2016. godine

Na vanrednim parlamentarnim izborima od 20 registrovanih izbornih lista čak 8 lista su predale političke partije nacionalnih manjina. To su:

- Savez vojvođanskih Mađara / Vajdasági Magyar Szövetség - Pásztor István (izborna lista br. 6),
- Muamer Zukorlić - Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka (izborna lista br. 8),
- SDA Sandžaka - dr Sulejman Ugljanin (izborna lista br. 9),
- Ruska stranka - Slobodan Nikolić (izborna lista br. 12),
- Republikanska stranka / Republikánus párt - Nikola Sandulović (izborna lista br. 13)
- Srpsko ruski pokret - Slobodan Dimitrijević (izborna lista br. 14),
- Partija za demokratsko delovanje / Partia per Veprim Demokratik - Ardita Sinani (izborna lista br. 18), i
- Zelena stranka (izborna lista br. 19).

Savez vojvođanskih Mađara (SVM) osnovan je 18. juna 1994. godine u Senti kao udruženje građana, da tokom 1995. godine transformisao se u političku stranku izdvajanjem dela članstva iz Demokratske zajednice Vojvođanskih Mađara Andraša Agoštona (DZVM). Ovo odvajanje predvodi nesrećno nastradali Ferenc Čubela koji je bio i prvi predsednik stranke; a među njima je bio i tadašnji gradonačelnik Subotice a budući potpredsednik Vlade Republike Srbije Jozef Kasa. Sadašnji predsednik Ištvan Pastor je bio jedan od osnivača stranke. Od dolaska Pastora na čelo ova stranka se sve više nameće kao centar političkog okupljanja mađarske nacionalne zajednice. Ova politička partija tradicionalno ima svoje odbornike u opštinama u Bačkoj i poslanike u Narodnoj skupštini i u AP Vojvodini. U svom programu SVM ističe svoju posvećenost interesima vojvođanskih Mađara, a sebe definišu kao demokratski opredeljenu nacionalnu političku partiju. Ideološka profilisanost ove partije može se videti i iz saradnje ove partije sa drugim partijama i partijskim grupacijama. Partija, naime, saraduje blisko sa desničarskom strankom FIDESZ Viktora Orbana iz Mađarske, a imaju i status pridruženog člana (najveći mogući rang članstva za zemlju izvan Evropske unije) u grupaciji Evropske narodne partije (EPP). SVM uživa veliku političku i finansijsku podršku vladajuće strukture svoje države matice. SVM je takođe na čelu Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine.

Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka (BDZ Sandžaka) najmlađa je od dvanaest stranaka bošnjačke nacionalne manjine. Osnovana je 2013. godine, a sedište stranke je u Novom Pazaru. Predsednik ove stranke je Jahja Fehratović, ali se ova stranka identifikuje sa ličnošću i delom Muamera Zukorlića, doskorašnjeg muftije mešihata islamske zajednice u Srbiji. Muamer Zukorlić se dva puta pojavljuje kao nosilac liste BDZ Sandžaka na parlamentarnim izborima 2014. i 2016. godine. Na izborima 2014. godine su nastupili u okviru koalicije sa Liberalno demokratskom partijom (LDP) i Socijaldemokratskom unijom (SDU). Međutim, ovaj savez nije urodio plodom pošto koalicija nije osvojila dovoljno glasova da učestvuje u raspodeli mandata za nacionalni parlament. Ove godine se BDZ Sandžaka odlučila da na izborima nastupi samostalno. Muamer Zukorlić je za kandidovanje na ovim izborima, za razliku od prethodnih, zamrznuo svoju versku funkciju, a kao razlog za to navodio „nespojivost političkih i vjerskih dužnosti“ (<http://sandzakpress.net/zukorlic-funkciju-muftije-sandzackog-stavio-u-mirovanje-hafiz-kujevic-ud-muftija-sandzacki>).

BDZ Sandžaka se dugo smatrala partijom koja u suštini predstavlja interese jedne verske zajednice – islamske zajednice u Srbiji, a muftija Zukorlić, okoliš njegovog političkog uticaja i delovanja je bilo mnogo kontroverzi u nedavnoj prošlosti i koga su neistomišljenici često predstavljali kao zagovornika radikalizma, tokom ove kampanje je prešao put od pretnje za stabilnost Sandžaka do zagovornika pomirenja Srba i Bošnjaka.

Ovaj politički zaokret BDZ Sandžaka je potvrdila i sporazumom o podršci listi BDZ Sandžak, koji je potpisan 16. marta 2016. godine u Novom Pazaru sa političkom

strankom Aktivna Srbija, i kojim se utvrđuje zajedničko zalaganje da se kroz izbornu kampanju promoviraju vrednosti poput pomirenja među balkanskim narodima, unapređenja ukupnih prilika u Republici Srbiji, kao i unapređenja vladavine prava, socijalne jednakosti i ravnopravnosti građana Republike Srbije. U okviru izborne kampanje, a u skladu sa ovim sporazumom, Muamer Zukorlić, ispred liste BDZ Sandžaka, i dr Dušan Janjić, predsednik Aktivne Srbije, obratili su se javnosti Beograda na tribini i o pomirenju održanoj u Sava centru 16. aprila 2016. godine. Osnovne poruke ovog događaja su bile: potreba za novom strategijom manjinske politike koja bi bila integrativna; zalaganje za uvođenje u strukturu Vlade Republike Srbije stalnog Ministarstava za ljudska i manjinska prava i integracije; ukazivanje na potrebu da se Srbija decentralizuje a unutar ovog procesa da se razmotri pitanje Sandžaka, odnosno da se unutar Srbije sve opštine Sandžaka objedine u jedan okrug ili podregiju u budućoj regiji Jugozapadna Srbija, a da se ove opštine projektima prekogranične saradnje povežu sa opštinama u Crnoj Gori, Fočom, Čajničem i Rudom u Republici Srpskoj, odnosno u Bosni i Hercegovini, kao i sa opštinama sa Severa Kosova, u svojevrsni „Mini evropski region”.

SDA Sandžaka je najstarija stranka bošnjačke nacionalne manjine, njeno političko delovanje datira od početka višestranačja u Srbiji. Od 1990. godine do 1991. godine SDA deluje kao ogranak matične partije sa centrom u Bosni i Hercegovini. Nakon toga je usledila fragmentacija stranke i izdvojile su se posebne političke partije. Prvo Liberalno-bošnjačka organizacija, a kasnije iz nje izlazi i Rasim Ljajić sa tadašnjom Sandžackom demokratskom partijom (Bašić i Crnjanski, 2006: 47). SDA je osnovana 1996. godine, a sedište ove stranke je u Novom Pazaru. SDA aktivno učestvuje u skupštinama opština u Sandžaku, kao i u Narodnoj skupštini, i predstavlja jednog od najznačajnijih aktera bošnjačke nacionalne zajednice. Ova stranka je takođe i na čelu Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine. U programskoj deklaraciji SDA sebe definiše kao demokratsku političku stranku bošnjačke nacionalne manjine, a kao dva osnovna cilja političkog delovanja ove stranke se mogu izdvojiti: priznanje statusa naroda Bošnjacima u Srbiji i pravo Sandžaka kao regije na političku i teritorijalnu autonomiju (program političke stranke SDA Sandžak, <http://www.sda.rs/index.php?akcija=strana&id=54>, posećeno 20. maja 2016. godine).

Partija za demokratsko delovanje (PDD) je prva registrovana albanska partija i postoji koliko i višestranačje u Srbiji. Osnovana je 1990. godine, sedište partije je u Preševu i njen predsednik je od samog osnivanja Riza Haljimi. Riza Haljimi je na listi ove političke partije bio biran nekoliko puta kao poslanik Narodne Skupštine. Na ovim izborima je doneo odluku da se povuče iz izborne trke i prepusti mesto novim licima. Nosilac izborne liste je bila Ardita Sinani i ona je bila na drugom mestu na listi ove stranke, dok je prvo mesto i poslaničko mesto dobio Fatmir Hasani, kandidat PDD-a iz Bujanovca. U svojim programskim ciljevima zalažu se za: demokratizaciju društva i unapređenje položaja i statusa albanske nacionalne manjine i njihovo učešće u organima državne vlasti; očuvanje

albanskog nacionalnog identiteta i kulturnog nasleđa; za ravnomerni ekonomski i regionalni razvoj uz poseban osvrt na ekonomski položaj albanske zajednice i teritorije juga Srbije generalno. PDD se do sada pokazala kao jedina albanska stranka koja saraduje da predstavnicima centralnih vlasti i ne poriče legitimitet institucija, što dokazuje i učešće na republičkim izborima, dok je ostalih šest albanskih stranaka donelo zajedničku odluku da bojkotuju izbore. Istu takvu odluku ove stranke su donele i na prošlim parlamentarnim izborima održanim 2014. godine. PDD se tokom ove izborne kampanje suočavala sa ozbiljnim preprekama jer su ostale stranke optuživale predstavnike PDD-a da su izdajnici albanskih interesa ukoliko se kandiduju na izborima (<http://www.blic.rs/vesti/politika/presevska-partija-za-demokratsko-delovanje-izlazi-na-izbore/8sst9sm>, 25. 4. 2016). PDD je imala poteškoća tokom prikupljanja potpisa i zbog toga je SDA pozvao svoje birače i simpatizere da pomognu ovoj partiji u prikupljanju potpisa (<http://www.sda.rs/vijesti/1831-uspjesno-završen-proces-prikupljanja-potpisa-podrske-izbornoj-listi-albanaca-presevske-doline>, 25. 4. 2016).

Pored navedenih stranaka nacionalnih manjina čije je političko delovanje bez izuzetka usmereno ka nacionalnoj manjini koju predstavljaju, na ovim izborima se pojavljuju još četiri „fantomske“ stranke (Ruska stranka, Republikanska stranka, Srpsko ruski pokret i Zelena stranka), koje predstavljaju klasičnu zloupotrebu afirmativne mere namenjene manjinskim strankama, stoga je njihovu pojavu i delovanje potrebno podrobnije objasniti. Sve ove stranke imaju status vanparlamentarne stranke, osim Zelene stranke, koja je na ovim izborima uspjela da osvoji jedan mandat.

Definisanje statusa političke partije nacionalnih manjina Ruskoj stranci, Republikanskoj stranci i Srpsko ruskom pokretu bilo je sporno i RIK-u. Međutim, zbog nedoslednosti pravnih propisa, ovu odluku RIK-a, nakon žalbe pomenutih stranaka, oborio je Upravni sud Srbije. Podrobnije objašnjenje o neregularnosti izbornog procesa i zloupotrebi položaja političke stranke nacionalne manjine će biti nešto više reči u poglavlju koji se posebno bavi ovom temom.

Ruska stranka je registrovana kao stranka ruske nacionalne manjine. Osnovana je 2013. godine, sedište stranke je u Šapcu, i predsednik stranke Slobodan Nikolić je bio nosilac izborne liste. Inače, nosilac izborne liste Slobodan Nikolić predsednik je Društva srpsko-ruskog prijateljstva „Vladimir Putin“ iz Šapca. Ova stranka je učestvovala i na parlamentarnim izborima 2014. godine, ali nije osvojila nijedan mandat. Moramo napomenuti da je ova stranka uspjela da skupi svih 10.000 potpisa za oba kruga izbora, uprkos činjenici da je broj deklariranih Rusa po rezultatima poslednjeg zvaničnog popisa Republike Srbije tri puta manji⁵. Ruska stranka je postavila kao deklarativni cilj okupljanje članova ruske nacionalne

5 Prema rezultatima zvaničnog popisa Republike Srbije iz 2011. godine, 3.247 osoba se deklariralo kao Rusi (na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20priпадnost-Ethnicity>, 10. 8. 2016, str. 14).

manjine, ali se analizom programa jasno zaključuje da je osnovni cilj delovanja ove stranke povezivanje Srbije i Rusije kroz intenzivne ekonomske i političke sporazume (*Program Ruske stranke dostupan je na: <http://www.ruskastranka.rs>*).

Republikanska stranka je debitant na izborima - osnovana je 2015. godine kao stranka mađarske nacionalne manjine. Sedište stranke je u Beogradu, a predsednik stranke je Nikola Sandulović, javnosti poznat kao nekadašnji član obezbeđenja Zorana Đinđića (*www.istinomer.rs/2016izbori/koalicije-stranke/13-republikanska-stranka-republikanus-part-nikola-sandulovic, 15. 7. 2016.*). Iako su zvanično registrovani kao politička stranka koja predstavlja primarno mađarsku nacionalnu zajednicu, među svojim pristalicama gotovo da i nemaju pripadnike mađarske nacionalne manjine.⁶ Pored toga, predsednik ove stranke je u svojim javnim obraćanjima isticao da je cilj delovanja i rada ove stranke „stvaranje društva u kome će sve nacionalne zajednice biti jednake, što znači zabranu i pozitivne i negativne diskriminacije na osnovu nacionalne pripadnosti svakog građanina Republike Srbije“.⁷ Ova stranka je jedan od najklasičnijih primera zloupotrebe afirmativnih mera, jer se čak ni deklarativno ne zalaže za poboljšanje položaja mađarske ili neke druge nacionalne manjine.

Srpsko ruski pokret je još jedna vanparlamentarna stranka koja deklarativno brani interese ruske nacionalne manjine. Osnovana je 2015. godine, sedište ove stranke je u Beogradu, predsednik stranke je Slobodan Dimitrijević, koji je takođe i nosilac izborne liste. Ova stranka na izborima nastupa u okviru koalicije *Rodoljubi*. Pored ove stranke, ovu koaliciju čine i Istočna alternativa – Dragan Todorović, Srpski otadžbinski front – Siniša Kovačević, Srpska liga – Aleksandar Đurđev i Mađarska liga – Čongor Levai (*<http://www.istinomer.rs/2016izbori/koalicije-stranke/14-uski-pokret-slobodan-dimitrijevic>, 10. 8. 2016*). Ova stranka je stvorena po istoj matrici kao i Ruska stranka i deklarativno se zalaže za unapređenje položaja ruske nacionalne manjine,⁸ ali je kristalno jasno da je stvaran cilj ove stranke promocija saradnje i insistiranje na strateškom partnerstvu između Srbije i Rusije.⁹

6 Strukturu izborne liste možete pogledati na zvaničnom sajtu Republičke izborne komisije ([/www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste](http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-izborne-liste)).

7 Koristimo zvaničnu fejsbuk stranicu ove stranke, jer je sajt ove stranke nedostupan od maja 2016. godine (https://www.facebook.com/permalink.php?id=825862784148838&story_fbid=833046933430423 (15. 7. 2016).

8 „POKRET je politička stranka koja okuplja građane ruske nacionalne manjine radi zaštite i unapređenja njihovih prava u Srbiji i ostvarivanja njihovih nacionalnih interesa“ - prva tačka Programa stranke, dostupno na: <http://www.srp.org.rs/index.php?jezik=sr&strana=program> (15. 8. 2016).

9 „POKRET će se zalagati za jedinstven ekonomsko, kulturološki, religiozni i svaki drugi vid povezivanja ruskog i srpskog naroda na svim prostorima na kojima ova dva naroda žive bilo kao većinski narod ili manjinske zajednice.“ - tačka četiri Programa stranke; „POKRET se zalaže za strateško povezivanje Republike Srbije i Ruske Federacije, u oblastima ekonomije, finansijsko, naučno-tehnološkom razvoju, kulturološko i svako drugo u korist ruskog i srpskog naroda, za poboljšanje odnosa ruske nacionalne manjine sa maticom.“ - tačka pet Programa stranke; „POKRET se zalaže za ostvarivanje i najvećeg mogućeg specijalnog statusa između Republike Srbije i Ruske Federacije, kao i dva naroda sve saveze uključujući i vojni.“ - petnaesta tačka Programa stranke, dostupno na: <http://www.srp.org.rs/index.php?jezik=sr&strana=program> (15. 8. 2016).

Među postojećima slovačkim strankama (Vidi: *Tabela 2. Prikaz registrovanih političkih stranaka slovačke nacionalne manjine*) samo je Zelena stranka, koja je osnovana i registrovana kao politička stranka slovačke nacionalne manjine, 2014. godine sa sedištem u Novom Sadu, uspela da izađe na vanredne parlamentarne izbore. Predsednik ove stranke Goran Čabradi je bio i nosilac izborne liste. Ova stranka je nastala otcepljenjem frakcije iz političke stranke Zeleni Srbije (www.zelenastranka.rs/dokumenti/program, 20. 8. 2016). Zelena stranka je debitant na ovim izborima i početak joj je bio u najmanju ruku neobičan – nije se govorilo o manjinskim pravima već o legalizaciji kanabisa u medicinske svrhe. Odluku o samostalnom izlasku na parlamentarne izbore ova stranka je objavila na konferenciji za medije u saradnji sa organizacijama koje se zalažu za legalizaciju kanabisa u medicinske i terapijske svrhe (www.zelenastranka.rs/vesti/podrska-legalizaciji-kanabisa-u-medicinske-terapijske-svrhe, 25. 4. 2016). Predsednik stranke Goran Čabradi je najavio da će se, ukoliko stranka uđe u parlament, zalagati za rešavanje ovog problema sistemskim zakonima i istakao da je najbolje da ove organizacije predstavljaju same sebe u parlamentu preko liste Zelene stranke (www.zelenastranka.rs/vesti/podrska-legalizaciji-kanabisa-u-medicinske-terapijske-svrhe, 25. 4. 2016). Napomenuli smo da je ova stranka registrovana kao politička partija slovačke nacionalne manjine, barem formalno, ali da su fokus njenog političkog delovanja pre svega teme iz oblasti održivog razvoja i zaštite životne sredine.

4. Analiza izbornih kampanja političkih stranaka nacionalnih manjina

Izborna kampanja za parlamentarne izbore u aprilu 2016. godine se ukratko može opisati kao vrlo kratka, intenzivna, posvećena ekonomskim temama, liderska i praćena gomilom populističkih izjava uz maksimalno korišćenje resursa vlasti i marginalizovanje opozicije u medijima. Očekivano, najintenzivniju kampanju imala je koalicija oko Srpske napredne stranke na teritoriji cele Srbije; za trećinu slabiju kampanju po intenzitetu su imale: koalicija Demokratska stranka Srbije i Dveri, koalicija Demokratska stranka i Nova Srbija, koalicija Socijalistička partija Srbije i Jedinствена Srbija, koalicija Liberalno demokratska partija, Socijaldemokratska stranka i Liga socijaldemokrata Vojvodine; dok su se manje stranke u kampanju intenzivnije uključile tek poslednjih deset dana predizborne kampanje (*Drugi izveštaj dugoročnih posmatrača parlamentarnih izbora 2016, dostupno na: www.crt.a.rs/, str. 24*).

Najveći deo izborne kampanje bio je posvećen ekonomiji i (ne)uspehu ekonomskih reformi. Pored ekonomskih tema, tokom izborne kampanje se dosta govorilo i o pristupu opozicije medijima i medijskim slobodama generalno, o neregularnosti izbornog procesa, pritiscima na birače, kupovini glasova među biračima – sa ovim problemom su bili suočeni pre svega predstavnici romske populacije.

Izborna kampanja manjinskih stranaka je takođe bila posvećena ekonomskim temama, uz poseban osvrt na ekonomski položaj nacionalnih manjina i opština/regija u kojima one čine dominantni udeo u stanovništvu. Međutim,

političke stranke nacionalnih manjina su posebno isticale probleme neregularnosti izbora i različite pritiske kojima su bili izloženi birači nacionalnih manjina.

Političke stranke nacionalnih manjina su nastojale da tematski i geografski pozicioniraju svoje kampanje. Očekivano su političke partije nacionalnih manjina bile najaktivnije u opštinama u kojima pretežno žive zajednice čije interese predstavljaju. Najintenzivniju kampanju, kada govorimo o strankama nacionalnih manjina, imale su stranke bošnjačke nacionalne manjine na teritoriji Sandžaka i stranke mađarske nacionalne manjine na teritoriji Vojvodine. Političke partije koje predstavljaju albansku nacionalnu manjinu bile su podeljene po pitanju učešća na izborima za Narodnu skupštinu – većina ih je bojkotovala ove izbore, dok je jedino Partija demokratskog delovanja (PDD) učestvovala na njima. Istovremeno, sve albanske političke stranke su učestvovala na lokalnim izborima u Preševu i Bujanovcu i Medveđi, opštinama u kojima albanska nacionalna manjina čini većinu ili značajan udeo u stanovništvu.

Političke partije bošnjačke nacionalne manjine (Vidi: *Tabela 3. Prikaz registrovanih političkih stranaka bošnjačke nacionalne manjine*) imale su najintenzivniju kampanju na teritoriji Sandžaka, što je razumljivo jer u toj oblasti Bošnjaci čine većinski udeo u stanovništvu. Na osnovu našeg istraživanja, najaktivniju kampanju očekivano su imale: Bošnjačko demokratska stranka Sandžaka - BDZ Sandžaka, Sandžačka demokratska partija - SDP, Stranka demokratske akcije Sandžaka - SDA Sandžaka. Od bošnjačkih političkih stranaka na parlamentarnim izborima sa svojim izbornim listama su učestvovala samo BDZ Sandžaka i SDA Sandžak.

Dve najdominantnije teme tokom kampanje političkih stranaka bošnjačke nacionalne manjine bile su ekonomski razvoj i neregularnost izbornog procesa, dok kao najveće probleme navode ekonomski položaj Bošnjaka i Sandžaka i nerazvijenost infrastrukture u sandžačkim opštinama.

Bošnjačke stranke su takođe dosta govorile o neadekvatnoj zastupljenosti Bošnjaka u organima javne uprave i javnim preduzećima. Stranke bošnjačke nacionalne manjine su se aktivno obraćale mladima i dosta govorile o problemima mladih u lokalnim sredinama. Prema podacima obavljenog istraživanja, najzastupljenije teme ovih partija su bile one koje se odnose na položaj i probleme mladih u odnosu na ostale manjinske partije. Ovo nije iznenađujućí podatak jer je u strukturi pripadnika bošnjačke, kao i albanske, nacionalne manjine procenat mladih znatno viši nego kod drugih nacionalnih manjina, uključujući i većinsku - srpsku naciju.

Nalazi našeg istraživanja pokazuju da je BDZ Sandžaka bila najaktivnija u kampanji - imala je najviše registrovanih izjava, a teme/problemi koje je posebno isticala su sledeći: neregularnosti izbornog procesa, međuetnički odnosi (odnos unutar bošnjačke zajednice, kao i odnos srpske i bošnjačke zajednice), infrastrukturni problemi i ekonomski položaj Bošnjaka i Sandžaka generalno. Takođe, kritikovala je rad Vlade Republike Srbije, kao i lokalnih vlasti. BDZ Sandžaka je u prvi

plan u kampanji isticala nosioca izborne liste Muamera Zukorlića. BDZ Sandžaka je za učešće na ovim izborima pripremila obiman izborni program „Za pomirenje“, koji je, prema Zukorličevim rečima, „sublimat borbe pune 23 godine“ (<http://sandzakpress.net/muamer-zukorlic-predstavio-izborni-program-bdz-sandzaka>, 25. 4. 2016). Muamer Zukorlić je tokom izborne kampanje isticao ideju srpsko-bošnjačkog pomirenja i otvoreno dao snažnu podršku najavljenom srpsko-bošnjačkom dijalogu - nacionalnoj i regionalnoj inicijativi koju je predložio premijer Srbije Aleksandar Vučić.¹⁰ Pored isticanja potrebe za dijalogom među Srbima i Bošnjacima, Zukorlić je dosta govorio i o dijalogu unutar bošnjačke zajednice i ujedinjenju islamske zajednice, i to je istakao kao dva glavna preduslova za uspeh srpsko-bošnjačkog dijaloga. U programu se takođe daje i otvorena podrška pomirenju Srba i Albanaca i Srba i Hrvata, jer „opće pomirenje na Balkanu nužni je preduslov za uspostavu punog mira i stabilnosti, što je neophodna pretpostavka za puni prosperitet u budućnosti“ (*Izborni program „Za pomirenje“, dostupno na: <http://bdzsandzaka.org>*, 25. 4. 2016). Iako je u javnosti ideja pomirenja plasirana u prvi plan, u programu se analiziraju i daju konkretne preporuke za skoro sve aspekte političkog, ekonomskog, socijalnog i kulturnog života u Sandžaku. U programu se dosta govori o ekonomskim i socijalnim problemima koji pogađaju građane Sandžaka, poput: loše infrastrukture, nezaposlenosti, kvaliteta obrazovnih i zdravstvenih usluga i sl. Kao preduslove nacionalnog pomirenja Srba i Bošnjaka, pored pomirenja unutar islamske zajednice, navode sledeće: promenu statusa Bošnjaka iz nacionalne manjine u narod; omogućavanje mehanizama za očuvanje vlastite kulture uz insistiranje na implementaciji obrazovanja Bošnjaka na bosanskom jeziku i službenoj upotrebi bosanskog jezika. Kao glavni cilj svih navedenih zahteva i preporuka u programu se navodi unapređenje socioekonomskog položaja Sandžaka (*Ibidem*). Na kraju, ova stranka daje zanimljivu listu neispunjenih obećanja koje su davali predstavnici lokalnih vlasti u Sandžaku, kao i Vlada Srbije, uz poseban osvrt na izjave Rasima Ljajića i Sulejmana Ugljanina.

Četiri dominantne teme prisutne u kampanji Stranke demokratske akcije Sandžaka – SDA su: neregularnost izbornog procesa, problem nerazvijene vladavine prava u Srbiji i nepoštovanja prava nacionalnih manjina, međuetnički odnosi i kritika rada Vlade Srbije. SDA je od svih stranaka najviše govorila o neregularnosti izbornog procesa. SDA je u tokom cele kampanje izdavala različita saopštenja i opominjala javnost da je u Sandžaku na delu zastrašivanje Bošnjaka u predizbornoj kampanji (www.sda.rs/vijesti/1837-kontinuirano-zastrasivanje-bosnjaka-u-predizbornoj-kampanji, 25. 4. 2016). Događaj koji je obeležio kampanju SDA jeste izdavanje saopštenja Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine kojim se traži „da Vlada Srbije usvoji novi manjinski Akcioni plan i da međunarodna zajednica

¹⁰ Aleksandar Vučić, premijer Republike Srbije, srpsko-bošnjački dijalog je okarakterisao kao „kičmu mira u regionu“ i nekoliko puta je izjavama u javnosti isticao značaj ovog pitanja kako za nacionalni prosperitet tako i za regionalnu stabilnost. Detaljnije pogledaj na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2279437/vucic-u-mostaru-srpsko-bosnjacki-odnosi-kicma-mira-u-regionu.html> (25. 4. 2016).

ustpostavi posebne misije za Sandžak u cilju sprečavanja konflikta kako bi se zaustavilo dalje zastrašivanje i prijetnje Bošnjacima, ali i preventivno onemogućio novi talas državnog terora, zločina i etničkog čišćenja u Sandžaku“ (www.bmv.org.rs/bnv-trazi-da-se-usvoji-novi-manjinski-akcioni-plan-i-da-medunarodna-zajednica-ustpostavi-posebne-misije-za-sandzak, 25. 4. 2016). Ova odluka i njeno obrazloženje je probudilo veliko interesovanje javnosti: sve značajnije dnevne novine su pisale o ovoj odluci Nacionalnog saveta, lider SDA se najviše i pojavljivao u medijima nakon ove izjave, kako u elektronskim tako i štampanim izdanjima. Takođe SDA je dosta govorila o manjinskoj politici u Srbiji i nadležnostima nacionalnih save-ta nacionalnih manjina. Ovo nije iznenađujuće jer je predsednik SDA Sulejman Ugljanin na čelu Nacionalnog saveta bošnjačke nacionalne manjine. Pored ovih tema, Ugljanin je u svojim izjavama kao teme kandidovao i promene Ustava Srbije, uvođenje regionalne i političke autonomije za Sandžak.

Sandžačka demokratska partija – SDP je „ćerka“ partija Socijaldemokratske stranke Srbije – SDPS, koju vodi Rasim Ljajić. SDPS je registrovana kao većinska stranka – to je multietnička stranka koju pretežno čine predstavnici bošnjačke i srpske zajednice. SDP se kandidovala samo na lokalnim izborima u opštinama u Sandžaku, dok je na parlamentarne izbore SDPS išla u koaliciji sa SNS-om. Napominjemo da je prilikom praćenja izbornih kampanja u Sandžaku bilo jako teško razdvajati aktivnosti u kampanjama SDPS-a i SDP-a, jer su često bile isprepletane, pogotovo jer se lider SDPS-a Rasim Ljajić aktivno pojavljivao na skupovima Sandžačke demokratske partije, tako da su i njegove izjave uključene u bazu izjava SDP-a. SDP je kao tri najakutnija problema istakla: ekonomske probleme – generalno, problem infrastrukture, položaj građana Srbije i Sandžaka, međuetničke odnose; i kandidovali su jednu novu temu, koja je verovatno bila odgovor na Zukorlićevu ideju pomirenja i kritike Ugljanina, a to je: loša komunikacija među političkim akterima (Vidi: *Grafikon I – Učestalost pojavljivanja predstavnika političkih stranaka bošnjačke nacionalne manjine u medijima tokom kampanje 2016. godine*).

Najintenzivniju kampanju među mađarskim političkim strankama (Vidi: *Tabela 4. Prikaz stranaka mađarske nacionalne manjine*) imale su: Savez vojvođanskih Mađara, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Republikanska stranka¹¹ i Mađarski pokret¹². Isto kao kod bošnjačke zajednice, mađarske partije najviše su pričale o ekonomskim problemima i privrednom razvoju. Druge dve teme sa najvećim stepenom učestalosti u kampanji su bile, isto kao kod Bošnjaka: odnosi unutar mađarske nacionalne manjine i neregularnost izbornog procesa. Mađarske stranke su dosta govorile o medijskim slobodama nacionalnih manjina, odnosno više od drugih manjinskih stranaka.

¹¹ Pomenuto je u objašnjenju u prethodnom delu da ova stranka u suštini ne predstavlja mađarsku stranu i da je primer klasične zloupotrebe afirmativne mere. Analiza ovih zloupotreba će biti ponuđena u tekstu koji sledi.

¹² Mađarski pokret nije registrovan kao politička stranka nacionalne manjine, već kao udruženje građana, ali s obzirom na značaj ove liste na lokalnim izborima, odlučeno je da se njihove aktivnosti uključuje u posmatranje izbora.

Savez vojvođanskih Mađara je imao vrlo aktivnu kampanju širom Vojvodine, dok su najaktivnije nastupili u opštinama na severu Bačke, jer tamo živi najveći broj Mađara, i u Novom Sadu. Moramo napomenuti da se SVM kandidovao na sva tri nivoa izbora: lokalnom, pokrajinskom i republičkom. SVM je posebno zainteresovan za pokrajinske izbore na kojima uvek ostvaruje zapažen rezultat. SVM je tokom kampanje najviše govorio o ekonomskom razvoju: ekonomskom razvoju lokalnih sredina, infrastrukturi kao problemu lokalnih sredina, problemima nezaposlenosti u mađarskim opštinama i generalno na nivou Srbije, potrebi za dovođenjem stranih investitora i predstavljao sebe kao glavni link između investitora iz Mađarske i Mađara u Srbiji i Srbije generalno. U izjavama Ištvana Pastora i drugih funkcionera se često govorilo o jačanju privredne saradnje između Srbije i Mađarske (www.vmsz.org.rs/sr/video/pastor-jedan-od-osnovnih-zadataka-politike-stvaranje-povoljnog-ambijenta-za-privrednu-saradnju, 25. 4.2016). I ova politička stranka je dosta govorila o vladavini prava, ali u poređenju sa ostalim manjinskim strankama, više je govorila o vladavini prava kao problemu svih građana nego što je to isticala kao poseban problem nacionalne manjine. Nezaobilazna tema, kandidovana na izborima, jeste bilo i obrazovanje nacionalnih manjina - SVM je isticao problem odlaska mladih Mađara iz Srbije u Mađarsku, i da se mora više ulagati u sve malobrojnija mađarska odeljenja u osnovnim i srednjim školama u Srbiji.

Kampanju SVM je takođe obeležila i debata preko saopštenja i izjava u medijima između Ištvana Pastora i Tamaša Korheca, koji je na čelu Mađarskog pokreta. Nakon odluke RIK-a da odbaci listu Mađarskog pokreta iz proceduralnih razloga, SVM je kritikovao ovu stranku za falsifikovanje potpisa i pečata izborne liste rečima da je „pljunula u lice čistoti izbornog procesa, kao i svima onima koji su je podržali i dobronamerno dali svoje potpise“.¹³ Analizom izjava koje su prikupljene, SVM najviše otvoreno kritikuje i proziva Mađarski pokret i njegove predstavnike sa ciljem da se diskredituju kao politički protivnici.

SVM je tokom kampanje kao partnere isticao mađarsku Vladu, Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine i pokrajinsku administraciju, dok je vlasti u Beogradu i SNS pominjala kao korektne partnere, ali isto tako su otvoreno govorili o nastavku saradnje sa SNS-om nakon završetka izbora i prilikom formiranja Vlade Srbije.

Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara - DZVM se najviše bavila izbornim procesom, ekonomskim i političkim reformama, problemom odnosa unutar mađarske zajednice i vladavinom prava kao problemom nacionalne manjine, ali i svih građana generalno. DZVM je tokom kampanje najviše kritike uputila najvećem rivalu SVM-u.

DZVM je najviše bila aktivna na lokalnim izborima i na lokalnim medijima. Tokom kampanje su kao svog glavnog partnera isticali Mađarski pokret

¹³ Izjavu dao Ištvan Pastor na konferenciji za novinare 14. 4. 2016. godine, prevod sa mađarskog jezika.

i najavljivali koalicije sa njima na svim nivoima vlasti (<http://www.vmdk.org.rs/sajtovisszhang>, 25. 3. 2016). Kao što smo već napomenuli, na izborima za narodne poslanike ova lista je odbijena iz proceduralnih razloga. Ali je zato ova koalicija imala uspeha na pokrajinskim izborima - osvojili su dva mandata i oba lidera, i Aron Čonka (DZVM) i Tamaš Korhec (Mađarski pokret), uspeli su da dobiju poslaničko mesto u Skupštini AP Vojvodine.

Mađarski pokret nije registrovan kao politička stranka manjine, ali je rukovodstvo ovo stranke kao udruženje građana kandidovalo listu na svim nivoima izbora. Mađarski pokret je uključen u analizu jer je rukovodstvo ovog pokreta imalo značajnu ulogu u prethodnom sazivu Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, i deo ljudi okupljen oko ove liste čine oni koji su izašli iz SVM-a zbog neslaganja sa politikom stranke. Ova stranka je imala najmanje zabeleženih izjava, i primetno je da je ovaj pokret bio dosta marginalizovan u lokalnim, a naročito nacionalnim medijima. Jedine dve izjave u nacionalnim medijima koje je dao Tamaš Korhec odnose se na izborni proces i njegovo izjašnjavanje povodom odbijanja liste na republičkom nivou. Mađarski pokret se dosta bavio problemima lokalne sredine, i to ekonomskim i ekološkim.

Sve albanske partije, osim Partije za demokratsko delovanje, bojktovale su izbore za narodne poslanike, dok su učestvovala na lokalnim izborima (Vidi: *Tabela 5. Prikaz registrovanih političkih stranaka albanske nacionalne manjine*). Isti je slučaj bio i na parlamentarnim izborima 2012. godine. Stranke albanske nacionalne manjine su se najviše bavile ekonomskim položajem albanskih opština, kao što su: problem nezaposlenosti, nerazvijena infrastruktura..., i dosta su kritikovale aktuelne vlasti zbog trenutnog odnosa prema albanskoj nacionalnoj manjini. U tom kontekstu su se naročito pominjali problemi obezbeđivanja udžbenika za albanske škole i brisanja Albanaca koji žive na Kosovu sa biračkog spiska.

Partija za demokratsko delovanje (PDD) je jedina stranka koja je učestvovala na izborima za narodne poslanike; napomenuli smo da je tokom kampanje imala veliki izazov da motiviše albansko biračko telo da izađu na parlamentarne izbore, jer su sve druge albanske stranke pozvale albansku zajednicu na bojkot. Ardita Sinani, koja je bila nosilac izborne liste, ističe da se ova partija zalaže da Albanci svoja prava realizuju kroz institucije sistema i da žele da budu aktivan učesnik u rešavanju mnogobrojnih problema sa kojima se suočava albanska zajednica, kao i jug Srbije (www.danas.rs/danasrs/politika/arditasinani-nassloganglasiquotzaalbanacequot, 5. 4. 2016).

PDD je izabrala slogan „Za Albanace“. PDD je takođe kritikovala izborni proces i upozoravala da se izbori održavaju u nefer atmosferi. Druga najzastupljenija tema u kampanji PDD-a bili su ekonomski problemi opština u kojima živi albanska nacionalna manjina, uz poseban akcenat na problem nezaposlenosti mladih. Kao teme su bile zastupljene i vladavina prava kao problem nacionalne manjine, obrazovanje nacionalnih manjina i zapošljavanje pripadnika albanske zajednice

u organima javne uprave. Problem udžbenika na albanskom jeziku za osnovne i srednje škole i nepriznavanje diploma sa prištinskih fakulteta su opet bili nezao-bilazna tema. PDD je na lokalnim izborima nastupila zajedno sa drugom alban-skom strankom - Demokratska unija Albanaca. PDD je uprkos pozivu na bojkot uspela da motiviše deo albanske zajednice da izađe na birališta i osvoji dovoljno glasova za jedan mandat u Narodnoj skupštini. PDD je tokom kampanje tražila od vlasti u Beogradu i Vlade Srbije da pokrene dijalog sa Albancima na jugu Sr-bije kako bi se rešili brojni problemi sa kojima se suočava ova zajednica.

Hrvatska nacionalna manjina nije toliko brojna kao mađarska, bošnjačka ili albanska, niti stranke ove manjine imaju toliku političku moć. Najaktivnija i najveća stranka (Vidi: *Tabela 6. Prikaz registrovanih političkih stranaka hr-vatske nacionalne manjine*) hrvatske nacionalne manjine je Demokratski savez voždovanskih Hrvata (DSHV). Predsednik ove stranke je Tomislav Žigmanov, koji je na tu funkciju nastupio oktobra 2015. godine.

Međutim, tokom ove izborne kampanje tema odnosa Srbije i hrvatske naci-onalne manjine je postala vrlo aktuelna zbog tekućih pregovora sa Evropskom unijom i otvaranja poglavlja 23 i 24. Hrvatska je kao članica Evropske unije odbila da dâ saglasnost Srbiji za otvaranje poglavlja 23 i 24, pa su se predstavnici DSVH-a, odnosno njihov predsednik, pojavljivali u medijima uglavnom dajući izjave koje se tiču ove teme. Pored ovih tema, DSHV je tokom kampanje isticao loš položaj hrvatske zajednice u Srbiji, a dosta se govorilo i o karakteru manjinske politike generalno i odnosima centralnih vlasti prema manjinama, kao i o nadležnostima nacionalnih saveta nacionalnih manjina.

Zelena stranka, jedna od četiri „fantomske stranke“, registrovana je kao stranka slovačke nacionalne manjine i na izborima nastupila sa programom *Zelena agenda u 100 tačaka*. Ovaj program ne samo da ne sadrži nijednu reč o položaju slovačke nacionalne manjine nego se u delu programa koji se bavi ljudskim pravima, prava nacionalnih manjina ni ne pominju. Govori se samo o ravnopravnosti i zabrani bilo kakvog oblika diskriminacije (www.zelenastranka.rs/dokumenti/zelena-agenda-u-100-tacaka, 27. 8. 2016, tačke 49, 50, 51 i 52). Iako registrovani kao stranka nacionalne manjine, svoju pažnju su usmerili na drugu vrstu manjine - LGBT populaciju, i zalažu se ozakonjenje prava na brak, kao i naslednih prava svih pripadnika LGBT populacije i zakonsko priznavanje preferiranog roda (željenog pola) transrodnih osoba (*isto*, tačke 65, 66 i 67). Jasno je da je ova stranka izmanipulisala izborne propise i dovela bira-če u zabludu, jer se u kandidovanoj izbornoj agendi uopšte ne bavi interesima i potrebama slovačke nacionalne manjine. Na političko delovanje ove stranke su čak i sami građani imali pritužbi. Zabeležena je pritužba Opštinskoj izbornoj komisiji u Zemunu da ova stranka ne deluje kao stranka nacionalne manjine i da ne predstavlja interese Slovaka na teritoriji Zemuna (*Drugi izveštaj dugoroč-nih posmatrača parlamentarnih izbora 2016*, dostupno na: <http://www.crta.rs/announcements/50>, str.21).

Političke partije nacionalnih manjina su uglavnom vodile liderske kampanje, ekonomski položaj nacionalnih manjina, ekonomski i infrastrukturni problemi i neregularnost izbornog procesa su bile najdominantnije teme među manjinskim strankama. Pored ovih tema, dosta se govorilo o statusu nacionalnih manjina u Srbiji, učešću pripadnika nacionalnih manjina u organima javne uprave i javnih preduzeća, obrazovanju na maternjem jeziku i medijskim slobodama nacionalnih manjina (Vidi: *Grafikon VII. 5 – Udeo različitih problema u izjavama lidera političkih stranaka nacionalnih manjina*).

5. Rezultati parlamentarnih izbora

Izbori za Narodnu Skupštinu Republike Srbije održani su 24. aprila 2016. godine. Prema podacima Republičke izborne komisije, na izborima je glasalo ukupno 3.778.923 od 6.739.441 registrovanih birača, tj. 56,07% birača je izašlo na izbore. Ukupno je na izborima za Narodnu skupštinu učestvovalo 20 registrovanih izbornih lista (*Republička izborna komisija, na: [www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-rezultat.](http://www.rik.parlament.gov.rs/izbori-za-narodne-poslanike-2016-rezultat), 25. 5. 2016. godine*). Pravo učešća na izborima imale su političke stranke i grupe građana čije izborne liste verifikuje Republička izborna komisija. Istog dana su održani i pokrajinski i lokalni izbori u većini opština u Srbiji.

Nakon održanih izbora za narodne poslanike, prirodni prag uspele su da pređu samo četiri manjine koje predstavljaju manjinske izborne liste: Mađari, Bošnjaci, Albanci i Slovaci. Savez vođanskih Mađara (SVM) tradicionalno osvaja pojedinačno najveći broj glasova kao politička partija nacionalne manjine. SVM je politička partija koja će u Skupštini zastupati interese mađarske nacionalne manjine sa osvojena četiri mandata. Bošnjačku nacionalnu manjinu će predstavljati dve partije: Bošnjačka demokratska zajednica na čelu sa Muamerom Zukorlićem i SDA Sandžaka na čelu sa Sulejmanom Ugljaninom. Ove izborne liste su osvojile po dva mandata. Međutim, pored ove dve političke partije, koje su registrovane kao manjinske stranke, deo bošnjačkog biračkog tela će u Skupštini predstavljati i Socijaldemokratska partija Srbije (SDPS) na čelu sa Rasimom Ljajićem, koja je registrovana kao većinska stranka i koja je nastupila u okviru koalicije čiji je stožer i pobjednik izbora Srpska napredna stranka. Svojevrsni kuriozitet, ne samo partijske scene u Srbiji već i šire, predstavlja činjenica da jedan isti političar – Rasim Ljajić, ima dve političke stranke: jednu koja je registrovana kao

multietnička Socijaldemokratska partija Srbije i drugu, koja je etnička – bošnjačka, sa nazivom Sandžačka demokratska partija, ali sa istom skraćenicom – SDP. SDPS je učestvovala na parlamentarnim i pokrajinskim izborima na koalicionoj listi predvođenoj Srpskom naprednom strankom – SNS, a SDP je učestvovala na lokalnim izborima u opštinama Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Prijepolje i Priboj.

Albansku nacionalnu zajednicu tradicionalno predstavlja Partija za demokratsko delovanje (PDD) sa osvojenim jednim mandatom (na vanrednim parlamentarnim izborima 2014. godine osvojili su dva mandata). Ove godine u Narodnoj skupštini sedi i predstavnik već pomenute Zelene stranke, koja je zahvaljujući afirmativnoj meri uspela da osvoji jedan mandat, uprkos tome što je jasno da ova stranka ne predstavlja interese slovačke nacionalne manjine, barem ne prema izbornoj agendi koja ju je kandidovala.

Relativno blizu izbornog praga je bila i Ruska stranka – Slobodan Nikolić, koja je osvojila 13.777 glasova. Falilo joj je oko 1.000 glasova da pređe prirodni prag i osvoji jedan mandat. Moramo napomenuti da je ova stranka osvojila 7.230 glasova više nego na izborima 2014. godine. Odmah iza nje po broju glasova je druga ruska izborna lista, Srpsko ruski pokret – Slobodan Dimitrijević, sa osvojenih 10.016 glasova i poslednja je Republikanska stranka, koja je osvojila samo 4.522 glasa, što je duplo manje od broja potrebnih potpisa za predaju liste. Podsećamo, potrebno je bilo da se sakupi 10.000 overenih potpisa kako bi izborna lista imala pravo da učestvuje u izbornoj trci.

Na izborima 2016. godine sve manjinske stranke beleže pad osvojenih glasova u odnosu na rezultate na izborima 2014. godine, tako da u sazivu 2016. godine manjinske liste osvajaju ukupno 9 mandata u odnosu na 11 mandata u sazivu iz 2014. godine (Vidi: *Tabela 7. Uporedni rezultati izbornih lista nacionalnih manjina – izbori 2016. i 2014.*). Najviše glasova gubi Savez vojvođanskih Mađara, nešto manje od 20.000 glasova, Partija za demokratsko delovanje gubi 8.000 glasova, dok Stranka demokratske akcije Sandžaka osvaja 5.000 manje glasova nego na izborima 2014. godine. Pad broja osvojenih glasova možemo tumačiti na dva načina: pripadnici manjina su izabrali da ovaj put glasaju za neku od većinskih stranaka ili se povećao broj apstinenata među nacionalnim manjinama.

6. Uočeni problemi: kako ih otkloniti

Političke partije nacionalnih manjina učestvuju na opštim izborima - parlamentarnim, lokalnim i pokrajinskim, i na izborima za Nacionalne savete nacionalnih manjina, samostalno ili u koaliciji sa drugim političkim strankama.

Pored ovog pozitivnog dostignuća, trebalo bi da se ukaže i na zakonska rešenja koja otežavaju političko organizovanje građana Srbije, samim tim i pripadnika nacionalnih manjina, u političkom i institucionalnom životu Srbije. Naime, u Srbiji je tokom 2009. godine doneto više zakona (među njima i Zakon o političkim strankama, o finansiranju stranaka, o medijima, i nekoliko uredaba) kojima se vlast delila mimo i protiv odredaba Ustava Srbije i važećih zakona.

Zakon o političkim strankama, tačnije neke njegove odredbe, predstavlja primer ograničavanja slobode političkog udruživanja garantovanog Ustavom Republike Srbije, i suprotan je članu 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Po ovom Zakonu takozvane stare stranke, odnosno one stranke koje već dve decenije demonstriraju svoju nesposobnost da izgrade demokratsko društvo, sebi su prigrabile privilegiju „preregistracije”, a novim strankama je, odredbama Zakona o političkim strankama koje se odnose na uslove za osnivanje i upis stranke u registar (čl. 8, 11, 12 i 24), nametnuta obaveza da obezbede 10.000 overenih izjava osnivača za osnivanje višestranke političke stranke, a 1.000 za osnivanje političke stranke nacionalnih manjina, i isto toliko potvrda o upisu u birački spisak, što predstavlja prebacivanje državne obaveze na građane¹⁴ u okolnostima u kojima

¹⁴ Naime, u Srbiji ne postoji institucija oduzimanja političkih i biračkih prava, a i da postoji, državni organi bi morali da vode o tome računa i da takve pojedince isključe iz liste osnivača stranaka. Pod uslovom da uvođenje ove obaveze nije najava ukidanja ovih prava građana.

države nije ispunila svoju obavezu da sredi biračke spiskove i da svaki građanin zna gde da traži potvrdu.

Ovaj zakon je u suprotnosti sa Ustavom Republike Srbije (u čl. 5 i 55) koji jamči slobodu političkog udruživanja i određuje da se udruženja osnivaju bez prethodnog odobrenja, samo uz upis u registar koji vodi državni organ u skladu sa zakonom.¹⁵ Smisao ovih odredaba, koje se neposredno primenjuju, jeste garancija slobode političkog udruživanja, bez mogućnosti zakonskih ograničenja. Međutim, zakonodavac u Srbiji je radikalno prekoračio svoja ovlašćenja kada je propisao uslove za osnivanje i upis stranke: političku stranku može da osnuje najmanje 10.000 građana, odnosno političku stranku nacionalnih manjina 1.000 građana. To je krajnje predimenzionirana i neprimerena kvota koja prisiljava građanina, naročito pripadnika manjebrojnih nacionalnih manjina, da pronađe izuzetno veliki broj istomišljenika za inicijalni čin stranačkog organizovanja. Nijedna država u Evropi, pa ni u okruženju, nema takvu kvotu, već se broj osnivača kreće od 100 (npr. u Hrvatskoj) do nekoliko stotina (*Janjić, 2011; Stepanović, 2011*).

Iako ova diskriminatorna odredba predstavlja mešanje države u slobodu političkog udruživanja i slobodno političko organizovanje, Ustavni sud Srbije je, na sednici održanoj 9. aprila 2015. godine, odbacio inicijativu da ove zakone proglasi neustavnim.¹⁶ Kod ove odluke, kao i odluke Ustavnog suda povodom Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, zabrinjava to što se podržava ograničavanje, pa i snižavanje praga već dostignutih prava pripadnika nacionalnih manjina. Takođe, odsustvovala je i reakcija Vlade i Narodne Skupštine Republike Srbije da se ispravi ograničenje prava pripadnika nacionalnih manjina, iako su predstavnici nacionalnih manjina ukazivali na problem. Ovim uslovom otežan je nastanak novih političkih stranaka nacionalnih manjina, posebno onih malobrojnih. Međutim, sam broj novoosnovanih političkih stranaka nacionalnih manjina je povećan, a i nekoliko novih stranaka se pojavilo na izborima 2016. godine. Broj registrovanih stranaka nacionalnih manjina se sa 55, u 2011. godini, popeo na 63, u 2016. godini. Indikativno je da je povećan broj stranaka malobrojnih nacionalnih manjina. Naime, Slovaci, Rusi, Makedonci i Bugari su dobili nove stranke u periodu od 2014. do 2016. godine. Potrebno je izvršiti dodatna istraživanja da bi se proverilo da li se zaista radi o strankama nacionalnih manjina ili zloupotrebi afirmativne mere. Međutim, da bi se to učinilo, trebalo bi jasnije definisati zakonske kriterijume za osnivanje političke stranke nacionalne manjine, a posebno je važno pitanje

¹⁵ Sličnu normu sadrži i Evropska konvencija o ljudskim pravima (u čl. 11), koja je evropski ustav u ovoj oblasti. Proklamujući da svako ima pravo na slobodu udruživanja, Konvencija je izričita da se za vršenje ovog prava neće postavljati nikakva ograničenja, osim u interesu nacionalne i javne bezbednosti, sprečavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja ili morala ili prava i sloboda drugih. Primarna je obaveza države da se ne meša.

¹⁶ Da je ova odluka Ustavnog suda Srbije bila politički diktirana, svedoči i to što je prekršen Zakon o Ustavnom sudu jer na raspravu nisu pozvani pokretači Inicijative.

da li se među osnivačima ovih stranaka mogu naći pripadnici srpske nacije ili pripadnici drugih nacionalnih manjina.

Istovremeno, indikativno je to što nisu nastale nove partije koje bi bile multietničke i okupljale pripadnike više nacionalnih zajednica. Pored toga što ovaj podatak ukazuje na to da postoji dominacija etnonacionalističkog modela političke mobilizacije, on upućuje na zaključak i da državna politika podstiče etnonacionalno a ne višenacionalno organizovanje.

Među uočenim problemima ističe se zloupotreba mera afirmativne akcije, odnosno izborni i partijski sistem Republike Srbije omogućava nacionalnim manjinama da svoje interese zastupaju preko manjinskih političkih partija, čija je uloga od velikog značaja, kako za same pripadnike nacionalnih manjina i njihov status, tako i za celokupnu političku scenu Srbije.

Ukoliko se potreban broj od 1.000 osnivača političke stranke nacionalnih manjina posmatra u odnosu na 10.000 osnivača multietničkih stranaka, moglo bi se reći da je reč o jednoj meri afirmativne akcije, jer se pripadnicima propisuju manje strogi uslovi. Uz to, određivanje nižeg cenzusa, odnosno takozvanog prirodnog praga, za političke stranke nacionalnih manjina svakako jeste mera afirmativne akcije.

Na izborima 2016. godine se uočljivo pokazala praksa zloupotrebe ovih afirmativnih mera, odnosno:

- U nekoliko slučajeva je došlo do zloupotrebe afirmativne akcije za registrovanje političkih stranaka kao stranaka nacionalnih manjina, a potom je Republička izborna komisija, prekoračujući svoja ovlašćenja, odbila da prihvati ove liste. Tek intervencijom Upravnog suda liste su prihvaćene;
- Primena prirodnog praga pogoduje samo velikim i teritorijalno koncentrisanim nacionalnim manjinama. Ovaj princip je i u funkciji održavanja političkih, grupnih i pojedinačnih monopola nad predstavljanjem nacionalne manjine, ali ne i demokratizacije odnosa unutar zajednice, čime se ove stavljaju u svojevrсни „geto“. To pak, pored drugih činilaca, osnažuje trend etničke fragmentacije društva i politike u Republici Srbiji. Prirodni izborni prag za sve manje brojne nacionalne manjine ostaje nedostižan zbog njihove malobrojnosti ili, kao u slučaju Roma, zbog njihove slabe političke organizovanosti i disperzije biračkog tela.

S obzirom na to da se afirmativna mera olakšane registracije političkih partija nacionalnih manjina zloupotrebljava, a time ugrožava izborni proces i izborna procedura i umanjuje šansa da pripadnici manjinskih zajednica imaju predstavnike koje doživljavaju kao legitimne, potrebno je da se preispitaju zakonska rešenja kako bi se umanjile mogućnosti ove zloupotrebe.

To se odnosi i na potrebu smanjenja broja osnivača političke stranke nacionalnih manjina (1.000 po sadašnjem zakonu), potpuno ukidanje obaveze prikupljanja takozvanih potpisa podrške izornoj listi ili partiji kao preduslova učešća na izborima, koje bi se odnosilo na sve registrovane političke stranke, i

uvođenje garantovanog mesta u skupštini za brojčano malobrojne nacionalne manjine. Po sadašnjem zakonu potrebno je 10.000 potpisa za republičku i pokrajinsku listu i 30 overenih potpisa za jednog odbornika. Međutim, ukoliko se ovaj uslov i zadrži, onda broj potpisa podrške mora biti smanjen za političke stranke nacionalnih manjina na broj koji bi bio srazmeran brojčanoj veličini nacionalne manjine; dakle, različit broj potpisa za različite nacionalne manjine.

Valjalo bi, unutar predstojećih promena Ustava Republike Srbije, razmotriti mogućnost da se, u slučaju regionalizacije Srbije, Narodna skupština Srbije organizuje kao dvodomna, gde bi gornji dom – dom regija i zajednica – omogućio predstavljanje regija i nacionalnih manjina, poput Senata u Parlamentu Italije.

Što se tiče, „prirodnog praga“, ta mera je pod određenim uslovima od pomoći samo političkim strankama brojnih i teritorijalno homogeno nastanjenih nacionalnih manjina. Omogućavanje „afirmativne“ mere koja bi obezbedila stvarno predstavljanje interesa manjina u predstavničkim telima na svim nivoima vlasti uslov je za „departizaciju“ manjinskih samouprava. Potrebno je razmotriti rešenja koja bi omogućila da i predstavnici manje brojnih nacionalnih manjina budu zastupljeni u političkoj vlasti, a to rešenje bi moglo da bude „zagarantovano poslaničko mesto“. Za ostale nacionalne manjine, čiji je broj ispod 2.000 pripadnika, moglo bi se utvrditi zakonsko pravilo da jedno zagarantovano mesto pripada predstavniku svake od tih manjina.

U odnosu na izborni sistem i primedbe predstavnika manjina i suseda, a imajući u vidu da bi obezbeđivanje zagarantovanih mesta svakako poboljšalo predstavljanje određenih nacionalnih manjina, a samim tim i bilateralne odnose sa državama u kojima je njihov narod većinski, potrebno bi bilo da se učini sledeće:

- Sprovesti komparativnu analizu izbornog sistema Srbije sa izbornim sistemima susednih zemalja i drugih članica Evropske unije zarad pronalazjenja najoptimalnijih rešenja za bolju zastupljenost nacionalnih manjina.
- Uspostaviti odgovarajuću zastupljenost nacionalnih manjina na svim nivoima u odnosu na demografsku zastupljenost tih nacionalnih manjina.
- Ispitati da li se građani pripadnici nacionalnih manjina osećaju zastupljeno od strane ljudi koji ih predstavljaju u predstavničkim telima.
- Analizirati aktivnost partija nacionalnih manjina i pripadnika nacionalnih manjina koji su članovi većinskih stranaka, kao i načine na koje zastupaju interese svojih naroda.
- Definisati konkretne preporuke za unapređenje izbornog sistema zarad bolje predstavljenosti nacionalnih manjina.
- Definisati preporuke partijama nacionalnih manjina i pripadnicima nacionalnih manjina koji su članovi većinskih stranaka i koji jesu ili pretenduju da budu odbornici ili poslanici, koje bi im pomogle da razumeju svoju ulogu i kvalitetno zastupaju interese nacionalnih manjina kojima pripadaju.
- Omogućiti upotrebu maternjeg jezika gde god se takva upotreba međunarodnim standardima i normama, domaćim propisima i drugim prav-

no-političkim instrumentima garantuje i podrazumeva.

- Omogućiti odgovarajuću zastupljenost manjina u institucijama sistema, organima i organizacijama u kojima se mogu ostvarivati manjinska prava.
- Poboljšati prekograničnu saradnju gde god postoje uslovi uz upotrebu relevantnih instrumenata i mehanizama (Berlinski proces, brojni regionalni mehanizmi i dr.).

Zabrinjava i višegodišnje odsustvo osmišljenog delovanja vlasti, domaćih i stranih posmatrača izbora, da se ova zloupotreba otkloni a njeni počinioci sankcionišu.

Nesporno je potrebna osmišljena aktivnost da se javnosti, posebno srpskoj većini, objasni značaj afirmativne akcije ne samo za one na koje se ova odnosi, u ovom primeru za pripadnike nacionalnih manjina, već i za održiv razvoj, stabilnost, vladavinu prava i demokratizaciju Srbije, te i za njenu „evropsku budućnost“.

Gore navedeno nas navodi na zaključak da je potrebno uraditi:

- Analizu efekata dosadašnjeg izbornog modela na političku predstavljenoš nacionalnih manjina.
- Analizu uloge političkih partija nacionalnih manjina u procesu integracije.
- Analizu predizbornih, izbornih i postizbornih koalicija na parlamentarnom, pokrajinskom i lokalnom nivou, a posebno se baviti multietničkim koalicijama na lokalnu.
- Praćenje izbornih i predizbornih kampanja u izornoj godini i programa političkih partija nacionalnih manjina i izbornih i partijskih programa većinskih partija (analiza dokumenata i urađeni intervjui sa predstavnicima stranaka).
- Praćenje izbora za Nacionalne savete nacionalnih manjina koji se očekuju 2018 - analiza predizbornih i izbornih kampanja i koalicija političkih stranaka i udruženja građana koji učestvuju na izborima, praćenje izbornog dana i analiza izbornih rezultata.

U cilju podržavanja postojećih podsticaja ili uvođenja novih inicijativa koje favorizuju društvenu integraciju manjina ili suzbijanje prakse segregativnog multikulturalizma, potrebno je da se odgovori na pitanja političkog predstavljanja nacionalnih manjina u skupštinskim telima i delotvornog učešća manjina u javnom životu, uključujući zastupljenost u radu javnih službi.

Potrebno je preduzeti mere i aktivnosti koje će pripadnicima većinskog naroda omogućiti upoznavanje s kulturom i tradicijom nacionalnih manjina, kao i pravima koja su garantovana pozitivno-pravnim propisima. Isto važi i za upoznavanje pripadnika nacionalnih manjina sa drugim nacionalnim manjinama, kao i sa kulturom, tradicijom i pravima pripadnika većinskog naroda. Posebno je značajno da se pokaže i unutrašnji pluralizam i različitosti koje postoje unutar svake nacionalne zajednice.

Za unapređenje položaja nacionalnih manjina od fundamentalnog značaja je izgrađivanje mnogo povoljnijeg kulturno-socijalnog ambijenta međuetničkog uvažavanja i poverenja. Takav ambijent treba uzeti kao prioritetni cilj svih, a posebno najuticajnijih činilaca u srpskoj naciji, u krugu državnih organa, političkih subjekata i faktora civilnog društva.

Jedan od osnovnih ciljeva delovanja na lokalnom nivou bi trebalo da bude podsticanje dijaloga između predstavnika političkih stranaka, nacionalnih saveta i organizacija civilnog društva, uključujući verske zajednice nacionalnih manjina i državne vlasti, uz saradnju s medijima.

Potrebno je dosledno ostvarivati postojeće zakonske odredbe o pravu na upotrebu manjinskog jezika u kontaktu sa državnim organima na lokalnom nivou. To nalaže podizanje administrativnih kapaciteta, posebno znanje jezika nacionalnih manjina, ali i srpskog jezika, kao i podizanje svesti u lokalnoj zajednici o značaju ovog prava.

Dodatak

Tabela 1. Odnos manjinskih političkih partija i udela nacionalnih manjina u ukupnom stanovništvu

Nacionalna manjina	Brojnost pripadnika nacionalne manjine: izraženo u % ¹⁵	Broj registrovanih partija (2012. godine) ¹⁶	Broj registrovanih partija (2016. godine) ¹⁷
Bošnjaci	2,02	12	12
Romi	2,05	7	7
Albanci	0,08	6	7
Mađari	3,53	6	8
Vlasi	0,49	5	3
Hrvati	0,81	2	2
Crnogorci	0,54	1	1
Makedonci	0,32	1	2
Goranci	0,11	1	1
Rusini	0,20	2	2
Rumuni	0,41	2	2
Slovaci	0,73	2	5
Bugari	0,26	3	4
Bunjevci	0,23	3	3
Rusi	0,05	2	4
Ukupno	11,83%	55	63

¹⁷ <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Nacionalna%20pripadnost-Ethnicity.pdf> (26.4.2014).

¹⁸ Izvor: Danas, 30. 1. 2013. godine.

¹⁹ Registar političkih partija za nacionalne manjine Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGISTRA%2019072016.pdf> (19.7.2016).

Tabela 2. Prikaz registrovanih političkih stranaka slovačke nacionalne manjine²⁰

NAZIV PARTIJE	PRESEDNIK/ ZASTUPNIK	GODINA OSNIVANJA
1. Slovačka stranka - Slovenska strana	Jan Paul	2008.
2. Stranka vojvođanskih Slovaka - Strana Vojvodinských Slovákov	Viliam Slavka	2010.
3. Slovačka demokratska stranka - Slovenská demokratská strana	Ivan Ferka	2013.
4. Zelena stranka - Zelená Strana	Goran Čabradi	2014.
5. Slovaci napred! SLOVÁCI VPRED	Pavel Surovy	2015.

Tabela 3. Prikaz registrovanih političkih stranaka bošnjačke nacionalne manjine²¹

NAZIV PARTIJE	ZASTUPNIK	GODINA OSNIVANJA
1. Stranka demokratske akcije Sandžaka - SDA Sandžaka	Sulejman Ugljanin	1996.
2. Sandžačka demokratska partija - SDP	Nihad Hasanović	1990.
3. Stranka za Sandžak	Fevzija Murić	2001.
4. Sandžačka narodna partija - SNP	dr Mirsad Đerlek	2009.
5. Demokratska partija Sandžaka - ДСП-DSP	Zulkefil Sadović	2007.
6. Sandžačka alternativa - SA	Tarik Imamović	2003.
7. Bošnjačko demokratska stranka Sandžaka - БДСС-BDSS	Esad Džudžević (Džudžo)	1996.
8. Sandžačko raška partija - CPП	Ismet Avdulović	2009.
9. Narodni pokret Sandžaka - НПС - NPS	Džemail Suljević	1999.
10. Bošnjačka demokratska zajednica - БДЗ - BDZ	Emir Elfić	2010.
11. Bošnjačka narodna stranka - БНС/BNS	Mujo Muković	2012.
12. Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka - БДЗ Санџака / BDZ Sandžaka	Jahja Fehratović	2013.

²⁰Izvod iz registra političkih stranaka, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, ažurirano 15. 3. 2016. godine, Izvor: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGIS-TRA%20160616.pdf>, posećeno 25. 3. 2016. godine.

²¹Izvod iz registra političkih stranaka, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, ažurirano 15. 3. 2016. godine, Izvor: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGIS-TRA%20160616.pdf>, posećeno 25. 3. 2016. godine.

Tabela 4. Prikaz stranaka mađarske nacionalne manjine²²

NAZIV PARTIJE	PRESEDNIK/ ZASTUPNIK	GODINA OSNIVANJA
1. Savez Vojvođanskih Mađara - Vajdasági Magyar Szövetség	Ištvan Pastor	1996.
2. Demokratska stranka vojvođanskih Mađara – Vajdasági Magyar Demokrata Párt	Bela Čorba	1997.
3. Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara - Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége	Aron Čonka	1990.
4. Pokret mađarske nade - Magyar Remény Mozgalom	Balint Laslo	2009.
5. Građanski savez Mađara – MAGYAR POLGÁRI SZÖVETSÉG	Laslo Rac Sabo	2006.
6. Stranka mađarskog jedinstva – MAGYAR EGYSÉG PÁRT	Zoltan Smieško	2012.
7. Republikanska stranka – Republikánus Párt	Nikola Jelikić	2015.

Tabela 5. Prikaz registrovanih političkih stranaka albanske nacionalne manjine²³

NAZIV PARTIJE	PRESEDNIK/ ZASTUPNIK*	GODINA OSNIVANJA
1. Demokratska unija doline - Bashkimi Demokratik i Luginës	Skender Destani	2003.
2. Demokratska unija Albanaca - Unioni demokratik Shqiptar	Adem Hasani	2007.
3. Partija za demokratsko delovanje - PARTIA PËR VEPRIM DEMOKRATIK	Riza Halimi	1990.
4. Pokret za demokratski progres - Lëvizja e Progresit Demokratik	Jonuz Musliu	2005.
5. Demokratska partija Albanaca - Partia demokratike Shqiptare	Ragmi Mustafa	1990.
6. Demokratska partija - Partia Demokratike	Nagip Arifi	2011.
7. Alternativa za promene - Alternativa për ndryshim	Arifi Shqiprim	2015.

²²Izvod iz registra političkih stranaka, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, ažurirano 15. 3. 2016. godine, Izvor: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGISTRA%20160616.pdf>, posećeno 25. 3. 2016. godine.

²³Izvod iz registra političkih stranaka, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, ažurirano 15. 3. 2016. godine, Izvor: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGISTRA%20160616.pdf>, posećeno 25. 3. 2016. godine.

Tabela 6. Prikaz registrovanih političkih stranaka hrvatske nacionalne manjine²⁴

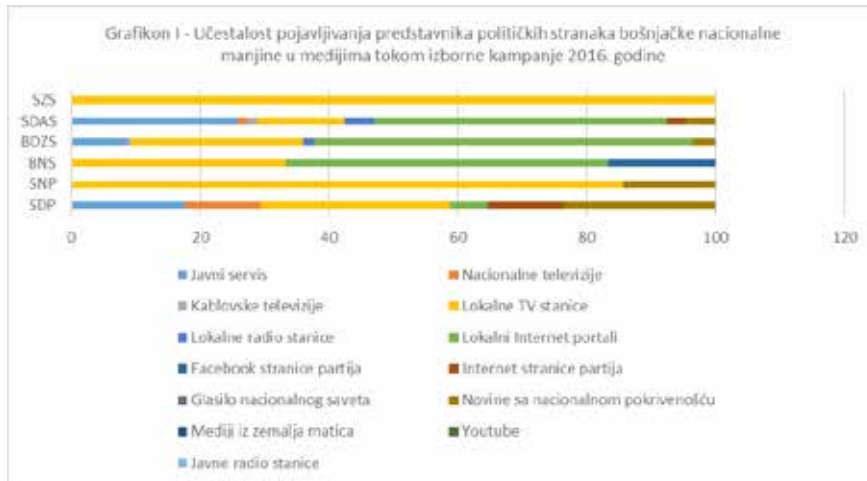
NAZIV PARTIJE	PRESEDNIK/ ZASTUPNIK	GODINA OSNIVANJA
1. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini	Tomislav Žigmanov	1990.
2. Demokratska zajednica Hrvata	Đorđe Čović	2007.

Tabela 7. Uporedni rezultati izbornih lista nacionalnih manjina - izbori 2016. i 2014.

NAZIV IZBORNE LISTE	PARLAMENTARNI IZBORI 2016.			PARLAMENTARNI IZBORI 2014.		
	UČEŠĆE NA IZ- BORIMA	BROJ GLA- SOVA	BROJ MAN- DATA	UČEŠĆE NA IZ- BORIMA	BROJ GLA- SOVA	BROJ MAN- DATA
Savez Vojvođanskih Mađara	Samo- stalno	56.620	4	Samo- stalno	75.294	6
Muamer Zukorlić - Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka	Samo- stalno	32.526	2	Koalicija LDP- BDZS- SDU ²⁵	120.879	/
SDA Sandžaka - dr. Sulej- man Ugljanin	Samo- stalno	30.092	2	Samo- stalno	35.157	3
Partija za demokratsko de- lovanje - Ardita Sinani	Samo- stalno	16.262	1	Samo- stalno	24.301	2
Zelena stranka	Samo- stalno	23.890	1	bez učešća	/	/
Ruska stranka - Slobodan Nikolić	Samo- stalno	13.777	0	Samo- stalno	6.547	/
Republikanska stranka - Nikola Sandulović	Samo- stalno	4.522	0	bez učešća	/	/
Srpsko ruski pokret - Slobodan Dimitrijević	Koalicija Rodoljubi	10.016	0	bez učešća	/	/

²⁴Izvod iz registra političkih stranaka, Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave, ažurirano 15. 3. 2016. godine, Izvor: <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/pstranke/IZVOD%20IZ%20REGIS-TRA%20160616.pdf>, posećeno 25. 3. 2016. godine.

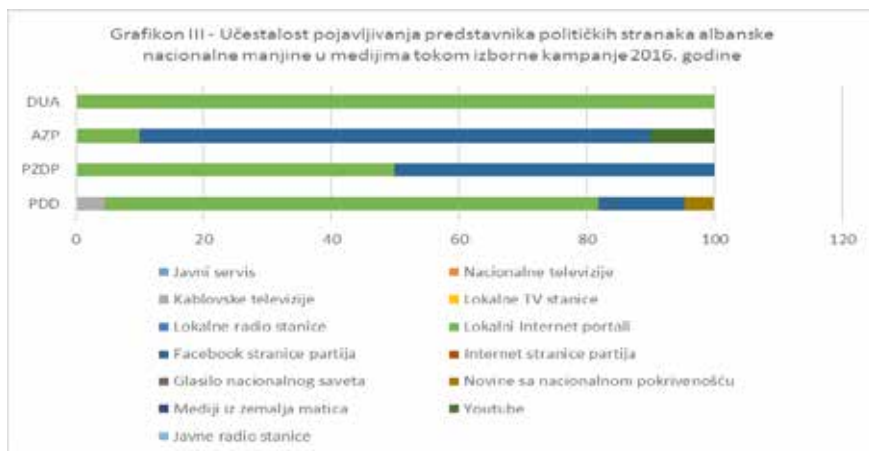
²⁵Nosilac liste je bio predsednik Liberalno demokratske stranke (LDP) Čedomir Jovanović.



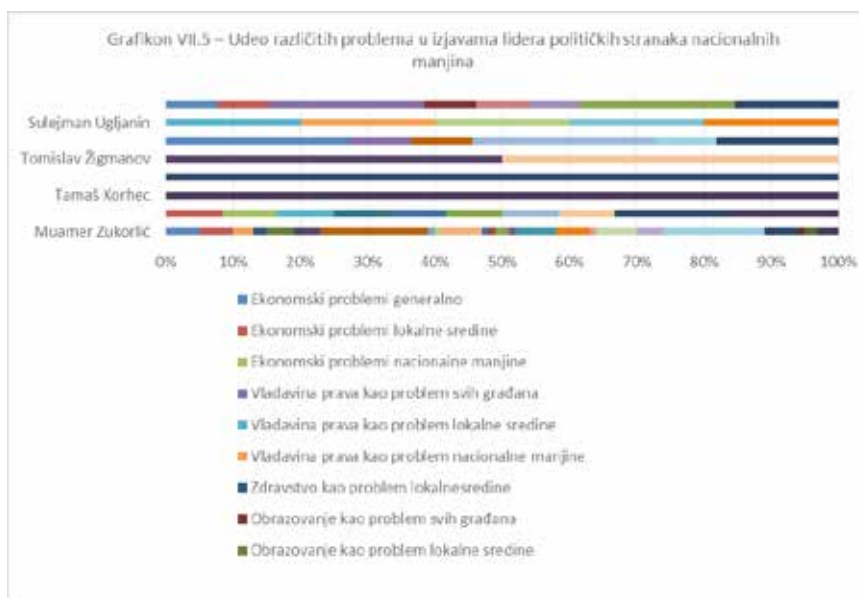
SZS – Stranka za Sandžak (Fevzija Murić)
 SDAS – Stranka demokratske akcije Sandžaka (Sulejman Ugljanin)
 BDZS – Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka (Jahja Fehratović)
 BNS – Bošnjačka narodna stranka (Mujo Muković)
 SNP – Sandžačka narodna partija (dr Mirsad Đerlek)
 SDP – Sandžačka demokratska partija (Nihad Hasanović)



SMJ – Stranka mađarskog jedinstva (Zoltan Smieško)
 MP – Mađarski pokret (Tamaš Korhec)
 SVM – Savez vojvođanskih Mađara (Ištvan Pastor)



DUA - Demokratska unija Albanaca (Adem Hasani)
 AZP – Alternativa za promene (Šćiprim Arifi)
 PZDP – Partija za demokratski progres (Jonuz Musliu)
 PDD – Partija za demokratsko delovanje (Riza Haljimi)



Literatura

1. Bird, Karen (2003), *The political Representation of Women and Ethnic Minorities in established Democracies: A Framework for Comparative Research*, tekst predstavljen na Academy of Migration Studies u Danskoj, Izvor: <http://www.hks.harvard.edu/fs/pnorris/Acrobat/stm103%20articles/Karen%20Bird%20amidpaper.pdf> pristupljeno: 12. 12. 2015.
2. Bieber, Florian (ur.) (2008), *Political Parties and Minority Participation*, Skoplje: Friedrich Ebert Stiftung-office Macedonia.
3. Horowitz, Donald (2000), *Ethnic Group in Conflict*, Berkeley: University of California Press.
4. Janjić, Dušan (2005), *O novoj, demokratskoj manjinskoj politici*, u: Prava manjina, Odbor za građanske inicijative, Niš.
5. Janjić Dušan (2011), *Izjava o inicijativi za pokretanje postupka za ocenu ustavnosti zakona o političkim strankama*, Medija Centar, Beograd, 26. Septembra.
6. Kymlicka, Will (1995), *Multicultural Citizenship: A liberal Theory of Minority Rights*, Oxford University Press, Oxford.
7. Kimlika, Vil (2002), *Zapadna politička teorija i etnički odnosi u Istočnoj Evropi*, u: Kimlika, V. i Opalski, M. (ur.): *Može li se izvoziti liberalni pluralizam?*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 27-111.
8. Krook, Mona Lena and O'Brien, Z. Diana (2010), *The politics of Group Representation: Quotas for Women and Minorities Worldwide*, *Comparative Politics*, April
9. Lijphart, Arend (1977), *Democracy in Plural societies. A comparative Exploration*, New Haven- London: Yale University Press.
10. Mala, Htun (2004), *Is Gender like Ethnicity? The Political Representation of Identity Groups*. „*Perspectives on Politics*“, Vol. 2, No. 3 (Sep, 2004), pp. 439-458.

11. Marion Young, Iris (1990), *Justice and the Politics of Difference*, Princeton: Princeton University Press.
12. Pfeifer, Christian i Šećeragić, Biserica (2009), *Percepcija privatnog biznis sektora Sandžaka o političkom i ekonomskom ambijentu*, „Empirijska studija”, Forum ZFD – Regional Office Novi Pazar, Evropski pokret u Srbiji – Lokalno veće Novi Pazar.
13. Philips, Anne (1995), *The Politics of Presence*, New York: Oxford University Press.
14. Pitkin Hannah (1967), *The concept of Representation*, Berkeley: University of California Press.
15. Stepanović, Rodoljub (2011), *Kako vlast krši Ustav*, „Danas”, Beograd, 3. oktobar.

www.fer.org.rs

